

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Akulturatione ukrajinských uprchlíků studujících vysokou školu v České republice

Acculturation of Ukrainian Refugees Studying at University in the Czech Republic

Andrea Vyjdáková

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Machovcová, Ph.D.

Studijní program: Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku

Studijní obor: Psychologie

2024

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Akulturače ukrajinských uprchlíků studujících vysokou školu v České republice* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. 7. 2024

.....

Andrea Vyjdáková

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí své práce Mgr. Kateřině Machovcové, Ph.D. za podporu během zpracovávání bakalářské práce, cenné rady, ochotu a milý přístup. Dále děkuji respondentům za jejich čas a otevřenost během rozhovorů.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje akulturaci u ukrajinských uprchlíků studujících vysokou školu v České republice. Cílem práce je zmapovat použité akulturační strategie uprchlíků a ukázat překážky jejich studia na vysoké škole. Cílem práce je rovněž zvýšit povědomí o ukrajinských uprchlících a poskytnout podnět pro další zkoumání s akcentem na studenty. Teoretická část práce se zabývá akulturací a akulturačními strategiemi, dále popisuje specifika ukrajinských uprchlíků na vysokých školách v rámci jazykové bariéry a také srovnání s dobrovolnými migranty. Dále práce rozlišuje pojmy migrant a uprchlík a mapuje ukrajinskou menšinu v České republice.

Empirická část popisuje výzkumný proces od stanovení výzkumné otázky a cíle, přes výběr výzkumného vzorku, metodu sběru dat až po jejich následnou analýzu. Výzkumný vzorek se skládal z 12 respondentů, kteří přišli do České republiky po začátku válečného konfliktu v únoru roku 2022, všichni respondenti jsou studenty českých vysokých škol. Sběr dat probíhal v rámci tříčlenného týmu a data byla následně použita pro 3 bakalářské práce. Metodou byly polostrukturované rozhovory a sesbíraná data byla následně zpracována za pomoci tematicky reflexivní analýzy. Výsledkem analýzy byla 3 témata: Integrace a separace jako hlavní akulturační strategie, domov jako ztráta a překážky v integraci na vysoké škole, kterými jsou zejména jazyková bariéra a rozdílné vzdělávací systému v České republice a na Ukrajině.

KLÍČOVÁ SLOVA

akulturace, akulturační strategie, studenti, uprchlíci

ABSTRACT

The Bachelor thesis focuses on the acculturation of Ukrainian refugees studying at University in the Czech Republic. The aim of the thesis is to map the acculturative strategies used by refugees and to show the obstacles to their studies at university. The aim of the thesis is also to raise awareness about Ukrainian refugees and to provide a stimulus for further research with an emphasis on students. The theoretical part of the work deals with acculturation and acculturative strategies, further describes the specifics of Ukrainian refugees at universities within language barriers and also a comparison with voluntary migrants. Furthermore, the work distinguishes between the terms migrant and refugee and maps the Ukrainian minority in the Czech Republic.

The empirical part describes the research process from the determination of research questions and objectives, through the selection of a research sample, the method of data collection, to their subsequent analysis. The research sample consisted of 12 respondents who came to the Czech Republic after the start of the war in February 2022, all of whom are students at Czech universities. Data collection took place within a three-member team and the data was subsequently used for 3 bachelor theses. The method was semi-structured interviews, and the collected data were subsequently processed using thematic reflexive analysis. There were 3 themes of the analysis: Integration and separation as the main acculturative strategy, home as a loss and obstacles to integration at university, which are mainly the language barrier and the different educational system in the Czech Republic and Ukraine.

KEYWORDS

acculturation, acculturative strategies, students, refugees

Obsah

Úvod	7
1 Teoretická část	9
1.1 Akulturace	9
1.1.1 Akulturační strategie.....	11
1.1.2 Akulturace versus asimilace	13
1.1.3 Akulturační stres.....	15
1.1.4 Adaptace	16
1.2 Migrace, uprchlík, žadatel o azyl a freemover	16
1.3 Ukrajinská menšina v České republice.....	18
1.3.1 Historie Ukrajinců v České republice.....	18
1.3.2 Statistika Ukrajinců v České republice.....	18
1.3.3 Ukrajínští studenti	19
1.3.4 Školství na Ukrajině	20
1.3.5 Programy pro ukrajinské studenty na vybraných vysokých školách.....	20
1.3.6 Ukrajínští studenti v České republice před válkou.....	21
1.4 Specifika ukrajinských uprchlíků na vysokých školách.....	21
1.4.1 Váleční uprchlíci versus dobrovolní migranti	21
1.4.2 Jazyková bariéra a další překážky jako zdroje akulturačního stresu	22
1.4.3 Zkušenost uprchlíků na vysokých školách	23
1.4.4 Jak uprchlíci vnímají domov	23
1.5 Shrnutí teoretické části	23
2 Empirická část	25
2.1 Kvalitativní výzkum	25
2.2 Výzkumný cíl a otázka	25

2.3	Výzkumný vzorek	26
2.4	Metoda sběru dat	27
2.5	Etika výzkumu	29
2.6	Analýza a interpretace dat	29
2.7	Výsledky	31
2.7.1	Integrace a separace jako dominující akulturační strategie	31
2.7.2	(Ne)existence domova	37
2.7.3	Překážky integrace ve vysokoškolském prostředí	39
2.8	Diskuze	42
2.9	Limity a reflexe výzkumu	45
	Závěr	47
	Seznam použitých informačních zdrojů	49
	Seznam příloh	54

Úvod

V akademickém roce 2023/2024 studovalo na českých vysokých školách více než 3500 ukrajinských uprchlíků (MŠMT, 2024). Mnozí museli opustit své rodiny, aby mohli dále studovat. Studium ale probíhá v jazyce, který do té doby neovládali a zároveň se musí začlenit se do společnosti, jejíž systém jim není známý. Tato bakalářská práce se zaměřuje na akulturaci ukrajinských uprchlíků na českých vysokých školách, tato skupina je ve výzkumech opomíjena, přestože na předchozí stupně vzdělání se při zkoumání uprchlické situace klade velký důraz.

Tato bakalářská práce se skládá z teoretické a empirické části. Teoretická část je členěna do 5 kapitol a první z nich se zaměřuje na teoretické poznatky o akulturaci. Nejprve popisuje rámec akulturace Sama & Berryho (2016) a akulturační strategie, poté následují fáze akulturace a vysvětlení pojmu kulturní šok neboli akulturační stres a následně je popsána adaptace. Druhá část je zaměřena na pojmosloví, rozlišuje pojem migrant, uprchlík, žadatel o azyl a *freemover*, dále definuje uprchlíka z psychologického pohledu a ukazuje specifika mladých uprchlíků, kteří přicházejí do České republiky bez doprovodu. Ve třetí kapitole je přiblížena ukrajinská menšina v Česku před začátkem války v roce 2022 a po něm, součástí kapitoly je také popis ukrajinského vzdělávacího systému. Čtvrtá kapitola ukazuje specifika ukrajinských uprchlíků na vysokých školách. V této kapitole jsou srovnáni uprchlíci a dobrovolní migranti, poté jsou vyzdvíženy překážky akulturace a adaptace v čele s jazykovou bariérou, které mohou být zdroji akulturačního stresu a jako poslední podkapitolou jsou předešlé výzkumy uprchlíků na vysokých školách. Poslední kapitola je shrnutí teoretické části práce.

Empirická část je uvedena popisem kvalitativního výzkumu, následuje výzkumný cíl a výzkumné otázky. Cílem této práce je zmapovat akulturaci ukrajinských uprchlíků na českých vysokých školách a dostat tuto skupinu uprchlíků do většího povědomí. Následuje popis výzkumného vzorku a charakteristika výběru respondentů. Další kapitolou je metoda sběru dat, což jsou polostrukturované rozhovory, součástí kapitoly je také ukázka otázek pro rozhovory. Důležitou kapitolu této práce je etika výzkumu, která respondentům zajišťuje anonymitu a bezpečné prostředí a výzkumu transparentnost. Následně je popsána analýza a interpretace dat. Pro tuto práci byla použita tematicky reflexivní analýza a kódování

probíhalo pomocí programu MAXQDA. Největší část empirické části jsou samotné výsledky, které jsou rozčleněny do 3 tematických celků. V diskuzi jsou poté zodpovězeny výzkumné otázky a výsledky jsou porovnány s dalšími výzkumy. Součástí práce je také kapitola představující limity výzkumu a reflexi výzkumníka. Poslední kapitolou práce je závěr, kde jsou shrnuty výsledky práce.

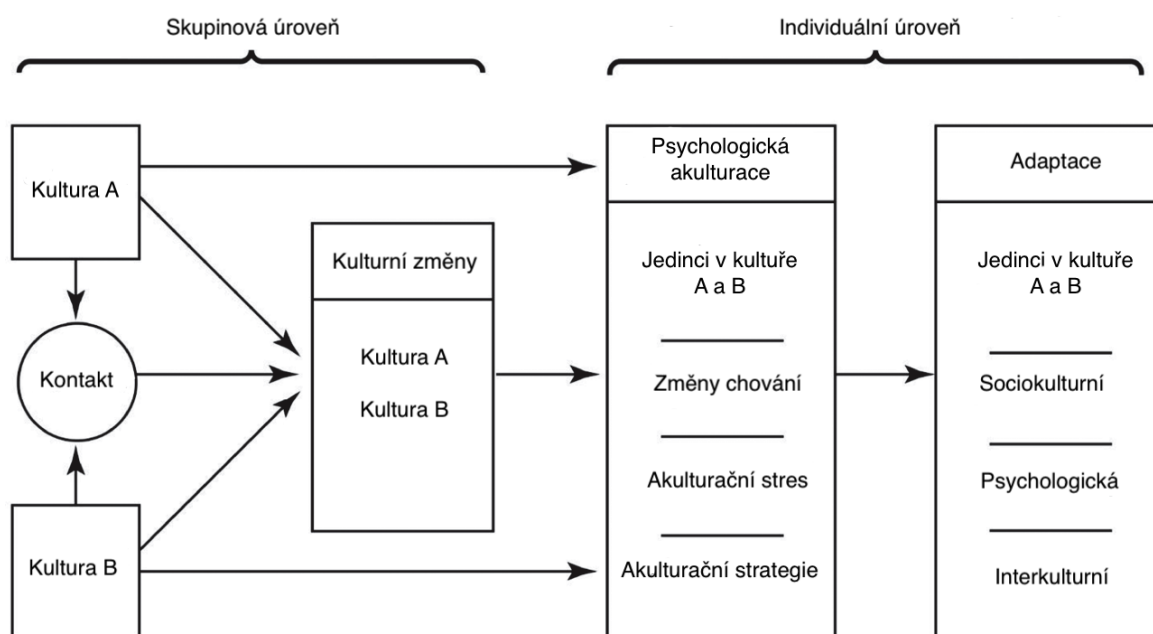
1 Teoretická část

1.1 Akulturace

V moderních dějinách bylo slovo akulturace poprvé použito v 80. letech 19. století. Americký geolog J. W. Powell (1880) jím nazval změny vyvolané mezikulturní imitací. První psycholog, který se o akulturaci zajímal, byl G. S. Hall. Termín akulturace, jak jej známe dnes, popsal Redfield, Linton a Herkovits (1936) jako *„jevy, které vznikají, když se skupiny jednotlivců s různými kulturami dostanou do nepřetržitého přímého kontaktu s následnými změnami v původních kulturních vzorcích jedné nebo obou skupin.“* (s. 149) S touto definicí pracuje i J. W. Berry (2002), autor mnoha knih týkajících se akulturace a akulturačních procesů. Další z definic, kterou Berry ve své knize *Mezikulturní psychologie* pro akulturaci používá, je definice Social Science Research Council (1954) a ta zní: *„Akulturace je kulturní změna, která je iniciována spojením dvou nebo více autonomních kulturních systémů. Akulturativní změna může být důsledkem přímého kulturního přenosu: může být odvozena z nekulturních příčin, jako je ekologická nebo demografická modifikace vyvolaná působivou kulturou: může být zpožděna, jako u vnitřních úprav po přijetí cizích rysů nebo vzorů: nebo to může být reaktivní adaptace na tradiční způsoby života.“* (s. 974) Druhá definice rozšiřuje první především o to, že akulturace může být zpožděna a jedná se o reaktivní proces. Obě definice ale popisují akulturaci dvou kultur, kdy dochází ke kontaktu různých kulturních skupin.

Existuje také ale psychologická akulturace, která popisuje kontakt konkrétního jedince s odlišnou kulturou. Tyto dva pojmy rozlišil Graves (1967) a hovoříme o nich nejčastěji jako o dvou úrovních akulturace. J. W. Berry (2002) tuto teorii doplnil o konkrétní změny, kterými se skupina nebo jednatel zabývá. Zatímco v první úrovni akulturace jde především o sociální strukturu, ekonomiku a politickou organizaci, u jednotlivce ve druhé úrovni dochází ke změnám v identitě, v jeho hodnotách a postojích.

Obrázek 1: *Rámec konceptualizace jednotlivých složek a vztahů akulturace*

Sam & Berry, 2016, přeloženo do češtiny A. V.

Na obrázku 1 Sam & Berry (2016) demonstrují obě úrovně akulturace. Nejprve dochází ke kontaktu mezi kulturou A a B, později dochází ke kulturním změnám u obou skupin a po těchto změnách se začínáme zabývat jedinci z obou kultur. U jednotlivců dochází k akulturaci, která zahrnuje změny chování, akulturační stres a použití akulturačních strategií a celý proces končí adaptací, která se projevuje v sociokulturní, psychologické a interkulturní rovině (Berry et al., 2002).

Přestože každá z kultur ovlivňuje tu druhou, v praxi se stává, že jedna z nich má dominantnější tendenci. Pokud k tomuto jevu dojde, označujeme skupiny jako dominantní a nedominantní. Výraznější změny pozorujeme v nedominantní skupině, kdy se jejich rysy nestanou zcela stejnými jako má dominantní skupina, pouze se jim podobají. V případě jedinců je vliv dvojitý, jelikož na ně působí nejen dominantní skupina, ale i jejich původní, která se té nové začíná podobat. Vedlejším výsledkem je nově vzniklá etnická skupina s rysy, které nejsou totožné s ani jednou skupinou, ale více se podobají té dominantní.

Dopady na skupiny i jednotlivce jsou různě velké a nenajdeme je jen v kulturní rovině, nýbrž i v ekonomické, politické, sociální, psychické, biologické anebo fyzické. Rozmanité jsou především podle povahy vstupních faktorů. Mezi faktory, které ovlivňují velikost změn patří

především délka a stálost kontaktu. Důležité jsou také podmínky, pravidla a účel, za jakými setkání proběhlo (Berry et al., 2002).

Obrázek 2: *Nově vzniklé akulturační skupiny*

Mobilita	Dobrovolnost	
	Dobrovolní	Nedobrovolní
Usedlí	Etnokulturní skupiny	Původní obyvatelé
Migranti Stálí Dočasní	Imigranti Dočasní obyvatelé	Uprchlíci Žadatelé o azyl

Sam & Berry, 2016, přeloženo do češtiny A. V.

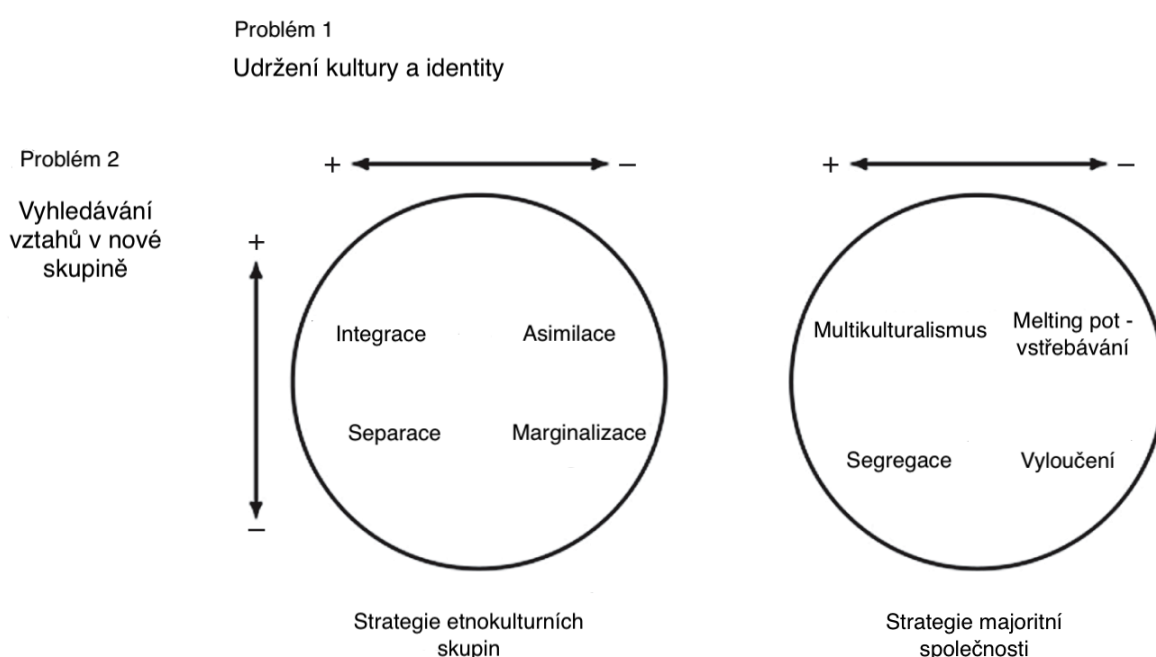
Jedince, kteří přišli do nové kultury můžeme podle Berryho (1990) nadále dělit podle obrázku 2. Rozlišujeme, zda jedinec přišel dobrovolně či nedobrovolně, jestli jsou v nové kultuře již usedlí, nebo se jedná o nové migranty. Migranti se dále dělí na ty, jejichž pobyt je dočasný, nebo bude trvalý. Podle tabulky je usedlý dobrovolně přistěhovalý jedinec součástí etnokulturní skupiny a usedlý nedobrovolně přistěhovaný, původní obyvatel. Migranti, kteří se přistěhovali dobrovolně a jsou v nové kultuře dočasně jsou imigranti a ti, kteří se chystají zůstat, jsou přistěhovalci. Migranti, kteří přišli nedobrovolně a chystají se zde zůstat, jsou braní jako uprchlíci, a ti, kteří tu chtějí zůstat jen dočasně, jsou žadatelé o azyl. Poslední zmíněná skupina odpovídá i respondentům této práce, kteří přišli do České republiky v důsledku válečné situace a jejich zdejší pobyt zatím nemá časový rámeček.

1.1.1 Akulturační strategie

Koncept akulturačních strategií J. W. Berryho (2002) popisuje jednotlivé formy, jakými se jedinec vypořádává s novou kulturou. Patří sem integrace, asimilace, separace a marginalizace. Nejprve se rozlišovalo pouze mezi integrací a asimilací, které se odráží od

toho, zda je jedinec ochotný vzdát se své identity a kultury. Kulturní identita se vyznačuje pocitem sounáležitosti k jedné nebo více kulturním skupinám. Je to touha být součástí této skupiny a tvoří část identity jedince. Kulturní identitu lze dělit na etnickou a národnostní. Každá z těchto částí funguje jako dimenze, která se může měnit nezávisle na té druhé. Kulturní identita se mění v rámci akulturace, ale i během dospívání jedince. Později Berry přidal také separaci a marginalizaci, které se od prvních dvou strategií odlišují nevyhledáváním vztahů v nové kultuře.

Obrázek 3: Akulturační strategie etnokulturních skupin a majoritní společnosti

Sam & Berry, 2016, přeloženo do češtiny A. V.

Na vrchní škále obrázku 3 hodnotíme, do jaké míry jde v jednotlivých strategiích o udržení kulturního dědictví a identity. Na svislé ose poté odčítáme míru vztahů vyhledávaných mezi skupinami. Integrace vykazuje vysokou hodnotu na obou škálách. Během ní jedinec usiluje jak o zachování původní kultury a své identity, tak i o přijetí kultury dominantní společnosti. V asimilaci dochází k častému hledání vztahů mezi skupinami, ale jedinec neudrzuje původní kulturu. Při separaci pozorujeme opačný jev oproti asimilaci. Pokud je zvolena tato strategie, jedinec nepřijímá novou kulturu a zároveň si zachovává starou. U marginalizace se pohybujeme na mínusovém konci obou škál. V takovém případě nejví jedinec zájem o

svou původní kulturu a ani nepřejímá tu, která přichází od majoritní skupiny. Zatímco separace a integrace bývají často kolektivními strategiemi, asimilace je naopak považována za individualistickou. Ve většině případů ale jedinci nevolí pouze jednu strategii, nýbrž pracují s několika současně nebo dochází k jejich změnám postupně. Akulturace je kontinuální proces, proto hovoříme o jejich strategiích, a nikoliv o výsledcích.

Podobně jako jedinec, volí akulturační strategii i dominantní skupina. V jejím případě se jedná o multikulturalismus, který je ekvivalentem integrace. Stejně jako při integraci, je i zde potřeba spolupráce celé skupiny. Majoritní společnost v rámci multikulturalismu přizpůsobuje instituce nedominantní skupině a výsledkem je především fyzická akulturace, kdy dojde k úpravám území ve prospěch koexistence obou skupin. Výstupem integrace a multikulturalismu je diverzita. Asimilaci hostitelské kultury nazýváme *melting potem* neboli vstřebáváním. Pokud separaci vyžaduje majoritní společnost, hovoříme o segregaci. Pokud vyžaduje marginalizaci, nazýváme tuto strategii vyloučení (Sam & Berry, 2016).

Přestože tato teorie je stále aktuální a využíváme ji dodnes, je podle některých kritiků nedostatečná. Liebkind (2001) zmiňuje, že druhá dimenze akulturačních strategií se odklonila od původního významu, kdy jsme hovořili o kontaktu s jinými skupinami ve větší společnosti a nyní je chápána jako ztotožnění se s kulturou majoritní společnosti. Ztrácíme zde tedy prostor pro akulturaci jednotlivce s vícero skupinami současně. Jako řešení tohoto problému navrhli van Oudenhoven a Ward (2013) zavést třetí dimenzi, která zahrne možnost akulturace jednotlivce s více skupinami. Pokud ale teorii chápeme tak, jak byla původně vytvořena, není potřeba s novou dimenzí pracovat (Sam & Berry, 2016).

Skutečnost, že akulturační strategii si nevolí pouze jedinci, kteří přišli do nové kultury, ale i společnost samotná, je často opomíjena. Přitom obě strany se ovlivňují zároveň a přístup jedné skupiny podněcuje přístup té druhé. Strategie uprchlíků a majoritní společnosti bývají v literatuře popsány jako dva samostatné jevy a není dostatečně vyzdvížena jejich vzájemná interakce.

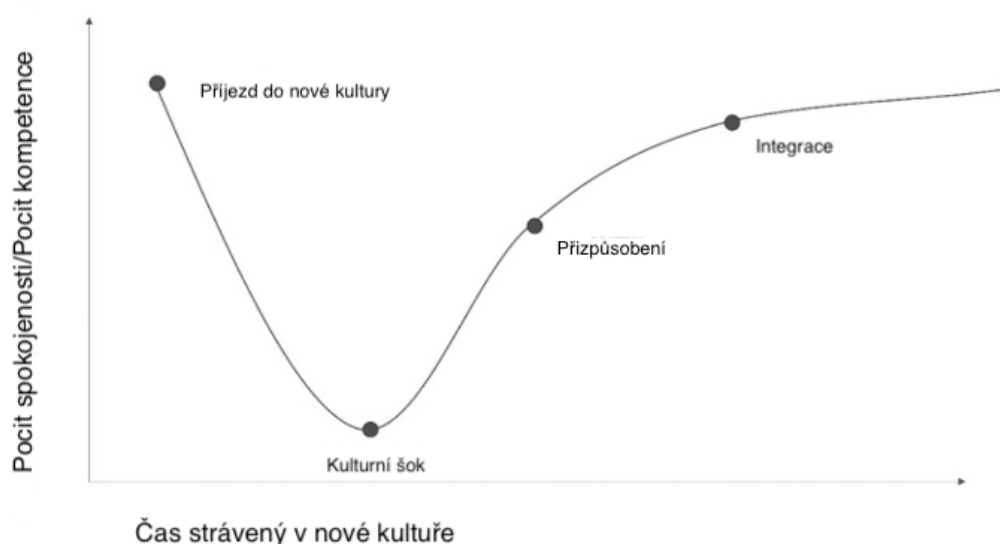
1.1.2 Akulturace versus asimilace

Asimilace jakožto pojem je velmi blízká akulturaci a v minulosti byla tato dvě slova používána téměř jako synonyma. Akulturace již byla popsána v první kapitole, asimilaci

definujeme jako: „*Postupné včleňování jednoho etnika a jeho kultury do jiné kultury tak, že znaky původní kultury se ztrácejí a jsou nahrazovány znaky dominantními, přejímané kultury. V průběhu přirozené, nenásilné asimilace může docházet k vzájemnému obohacování participujících etnických a jiných společenství.*“ (Brouček et al. In Průcha, s. 50) Tyto dva pojmy se částečně překrývají, a kromě konceptu Berryho (2002), podle kterého je asimilace jednou ze strategií akulturace, existují i teorie, kdy je akulturace podřazená asimilaci. V odlišných pojetích a definicích tyto pojmy kooperují a koexistují mnoha způsoby, ale v tomto případě budeme s asimilací pracovat podle teorie akulturačních strategií.

Akulturační křivka

Obrázek 4: Akulturační křivka

Lysgaard, 1955, přeloženo do češtiny A. V.

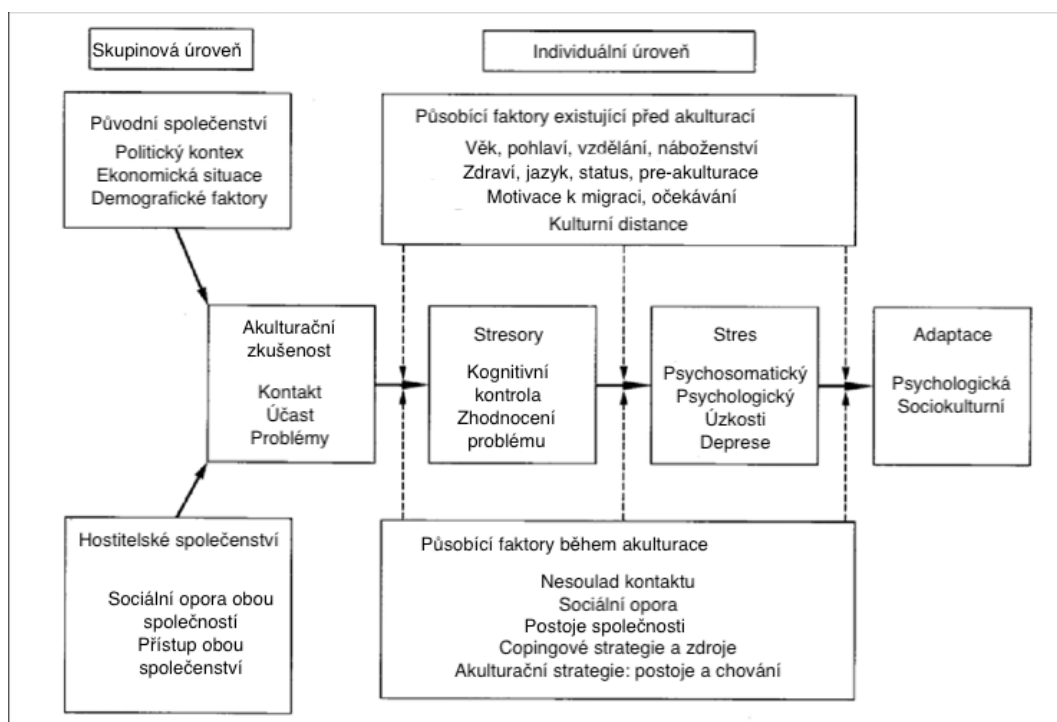
Akulturační křivka na obrázku 4 znázorňuje pocit spokojenosti a kompetence během času stráveného v nové kultuře. Po příjezdu do nové kultury bývá jedinec na horní škále pocitu spokojenosti. Novou kulturu vnímá jako exotickou a plnou možností, jedinec je novým prostředím fascinován. Tato fáze se také nazývá líbánková (*honeymoon*). Po krátké době nastává kulturní šok, kdy dochází k nespokojenosti a pocitu nekompetence. Tento jev jako první popsal Oberg již v roce 1960, později jej převzal Berry (1970) a začal o něm hovořit

jako o akulturačním stresu, který je popsán v podkapitole níže. Postupně se jedinec cítí lépe a posouvá se po škále spokojenosti opět nahoru. Prvním záchytným bodem po kulturním šoku je přizpůsobování. Je to fáze, která nastává po úspěšném zvládnutí předchozí krize. Tuto fázi nazýváme také jako uzdravovací (*recovery*). Po ní nastává integrace. Tato fáze je finální, proto je někdy nazývána jako adaptace, která je dlouhodobým výsledkem akulturace. Autorem akulturační křivky neboli také křivky kulturního šoku je Lysgaard (1955), později popis čtyř fází akulturace ještě doplnili Hofstede a Hofstede (2007).

1.1.3 Akulturační stres

Berry v roce 1970 začal pracovat s termínem akulturační stres, který je velmi podobný kulturnímu šoku definovaným Obergem (1960). Akulturační stres je jedna z fází jedince na novou kulturu.

Obrázek 5: Faktory ovlivňující akulturační stres a adaptaci

Berry et al., 2006, přeloženo do češtiny A. V.

Schéma akulturačního stresu na obrázku 5 začíná během kontaktu původní kultury s novou majoritní společností, čímž vzniká akulturační zkušenost. V této fázi se nacházíme na skupinové úrovni, kdy si každý jedinec vyhodnotí nastávající změny jako málo či více

stresující. Podle toho dále dochází ke změnám chování. V případě, že jedinec vyhodnotil změny jako stresory, dochází k další fázi, která probíhá již pouze na individuální úrovni. Ze strany jedince do ní před akulturací vstupují tyto faktory: věk, pohlaví, vzdělání, náboženství, zdraví, jazyk, status, pre-akulturace, motivace k migraci, očekávání a kulturní distance. Během procesu se pak přidává doba akulturace, akulturační a copingové strategie, sociální opora a společenské postoje. Stresory, které působí na člověka v důsledku změny vyvolávají akulturační stres, který se projevuje depresí a úzkostí, ale také psychosomatickými obtížemi. Ve chvíli, kdy jedinec překoná tuto fázi, dochází k psychologické i sociokulturní adaptaci, která by měla mít na rozdíl od akulturačního stresu delší dobu trvání.

1.1.4 Adaptace

Adaptace je označení pro *„relativně stálé změny, které probíhají u jedinců či skupin jako odpověď na požadavky vnějšího prostředí“* (Berry, 2006, s. 48). V interkulturní psychologii pracujeme se třemi druhy adaptace: psychologickou, sociokulturní a interkulturní, přičemž první dvě popsal Ward (1996) a třetí přidala Y. Y. Kim (2001). Psychologickou a sociokulturní adaptaci definoval Ward v roce 1996. Rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že první zmíněná se odehrává v naší hlavě a odráží se od toho, jak se cítíme. Sociokulturní adaptace se vyazuje schopností navázat harmonické vztahy. Třetí adaptaci, tedy adaptaci interkulturní, definuje Y. Y. Kim (2001) jako: *„dynamický proces, skrze který jedinci v neznámém a novém kulturním prostředí navazují a setrvávají v relativně stabilních, recipročních a fungujících vztazích s představiteli oné kultury.“* (s. 31)

1.2 Migrace, uprchlík, žadatel o azyl a freemover

Migraci popisuje Ministerstvo vnitra České republiky jako: *„Přesun jednotlivců i skupin v prostoru, který je spolu s porodností a úmrtností klíčovým prvkem v procesu populačního vývoje a výrazně ovlivňuje společenské a kulturní změny obyvatel na všech úrovních. S ekonomickým rozvojem se intenzita migrace neustále zvyšuje. Migrace může být krátkodobá, dlouhodobá, trvalá i opakovaná (cirkulární)“.*

K. Koser (2007) ve své knize *International Migration: A Very Short Introduction* dále rozděluje migranty na ty, kteří odešli z ekonomických nebo politických důvodů. Lidé, kteří

odcházejí z politických důvodů jsou většinou uprchlíci. Kromě politických důvodů jsou dále lidé nuceni odejít z environmentálních důvodů, kdy jejich země není obyvatelná nebo je například postihne hladomor. Podle dat UHCR z roku 2023 je ve světě 110 miliónů lidí, kteří byli nuceni opustit svůj domov. Do tohoto počtu spadají uprchlíci, žadatelé o azyl a další lidé, kteří potřebují mezinárodní ochranu. Ze 36 miliónu lidí, kteří spadají do kategorie uprchlíků tvoří 1/6 Ukrajinci.

Tato práce ale pojednává především o uprchlících, což jsou podle MVČR: „*Osoby, které splňují definiční znaky uprchlíka ve smyslu Ženevské úmluvy. V ČR je osoba, které bylo přiznáno postavení uprchlíka označována jako azylant.*“ Uprchlík automaticky dostává status azylanta. Jelikož respondenti této práce odešli ze své země v důsledku válečné situace, spadají pod označení uprchlíci, jak je popsáno výše. Každý uprchlík, který je registrovaný, spadá pod The UN Refugee Agency (krátce UNHCR), která je součástí OSN. Tato organizace se věnuje ochraně práv a zajišťování lepší budoucnosti pro lidi, kteří byli nuceni odejít ze své země. UNHCR sídlí ve 135 zemích světa včetně České republiky a vede kompletní statistiky o registrovaných uprchlících a dalších osobách, kteří byli násilně vysídlení. V rámci evropské unie dostávají lidé prchající před ruskou invazí na Ukrajinu status dočasného uprchlíka (Člověk v tísni, 2024).

Uprchlík je ale mimo právní definice také velmi zranitelná osoba, která se může v nové zemi potýkat s diskriminací, xenofobií, chudobou, psychickými i zdravotními problémy. Migrace samotná je velkým životním krokem, který některým lidem pomůže k lepšímu duševnímu zdraví, zatímco jiným lidem může přinést psychické potíže (WHO, 2023)

Specifickou skupinou uprchlíků jsou děti a mladí dospělí bez doprovodu. O jejich situaci vznikla od Organizace pro pomoc uprchlíkům a autorky P. Kohllové (2023) publikace s názvem: *Potřeby nezletilých a mladých dospělých bez doprovodu z Ukrajiny v ČR*. Vzhledem k tomu, že tato práce pojednává o studentech vysokých škol, kterými se Ukrajinci stávají v 17 letech, je toto téma pro práci velmi aktuální. Příchozí děti a mladí dospělí bez doprovodu čelí mnohým příkořím, se kterými se setkali poprvé v životě. Mohou to být administrativní záležitosti, nově nabytá samostatnost, nejistota a chybějící stabilita. Mladí dospělí jsou často odkázáni na bydlení s lidmi ve stejném věku a může to být jejich první zkušenost s bydlením bez rodiny, která je navíc vzdálená. Rodiče děti často vyšlou do

bezpečné země s přesvědčením, že se mladí lidé rychle naučí jazyk a snadno se integrují do nové společnosti, ukazuje se ale, že právě podpora rodiny je pro integraci klíčová (Khollová, 2023). Uprchlícká zkušenost zapříčinila, že se museli naučit odpovědnosti, nabýt sebevědomí, stát se dospělejšími a silnějšími osobnostmi a pochopit vlastní účinnost, aby zvládli situaci (Safak-Ayvazoglu & Kunuroglu, 2021).

Poslední pojem, který je třeba vysvětlit je takzvaný *freemover*. Jedná se o člověka, který byl ve své zemi studentem univerzity a po přicestování do nové země studuje na nové univerzitě, aniž by pro něj existoval příslušný program mobility. Zde je problémem, že tento pojem není přesně ukotvený. Jde tedy spíše o dohodu mezi studentem a univerzitou, která určuje podmínky tohoto vztahu. Studenti v takovém případě nemají žádnou jistotu kromě dočasného studia na dané univerzitě.

1.3 Ukrajinská menšina v České republice

Ukrajinci dlouhodobě tvoří jednu z největších kulturních menšin v České republice, během válečného konfliktu se v počtu osob dostali na první místo před slovenskou menšinu.

1.3.1 Historie Ukrajinců v České republice

Historie Ukrajinců na našem území sahá až do 16. století, ze kterého máme první důkazy o jejich přítomnosti na dnešním území České republiky. V 18. století k nám začali přicházet především haličtí Ukrajinci a ve 20. století přišlo mnoho mladých Ukrajinců za studiem na českých vysokých školách. K jedné z velkých emigrační vln 20. století došlo po první světové válce, kdy přišlo mnoho vojáků. Naopak po druhé světové válce bylo mnoho lidí deportováno zpět do SSSR a s jejich odchodem (a nástupem nového režimu) zanikly také jim určené instituce (Tatjana Šišková, 2001).

1.3.2 Statistika Ukrajinců v České republice

Od konce 20. století již nemáme mnoho písemných poznatků o ukrajinské menšině v České republice, proto se v budoucnu v této části pracovat především s daty z Českého statistického úřadu.

Tabulka 1: Počet Ukrajinců v ČR

Rok	Počet Ukrajinců v ČR
-----	----------------------

2020	165 356
2021	196 875
2022	636 282
2023	574 447

Český statistický úřad, data k roku 2023

Dva roky před počátkem války bylo v České republice 150–200 tisíc uprchlíků. S počátkem války v roce 2022 toto číslo rapidně stoupá až na 636 000. Tento údaj je potřeba brát s rezervou, jelikož jsou do této statistiky počítáni pouze lidé, kteří jsou zde zaevidováni. Poslední údaj, který v současné době máme je z roku 2023, kdy na našem území stále zůstalo více než půl milionů lidí s ukrajinským občanstvím.

Toto jsou data, která udává Český statistický úřad o celé ukrajinské menšině v České republice. Data o uprchlících jsou také dostupná v mezinárodní aplikaci Refugee Data, která spadá pod UNHCR. Podle této aplikace bylo v roce 2023 v ČR téměř 350 tisíc uprchlíků a dalších 13 tisíc osob, které spadají pod ochranu této organizace, zatímco v roce 2021 to bylo pouze 225 uprchlíků a 120 dalších osob spadajících pod ochranu. Česká republika se tak po Ruské federaci, Německu a Polsku řadí v roce 2023 na 4. místo mezi zeměmi s největším počtem ukrajinských uprchlíků.

1.3.3 Ukrajínští studenti

Poslední data o ukrajinských studentech v České republice před ruskou invazí máme z roku 2021, kdy na vysokých školách 51 729 cizinců a z nich bylo 4 363 ukrajinských občanů, což tvoří jen 8,4 % všech studujících cizinců. Nejvíce cizinců dle dlouhodobých statistik studuje na Univerzitě Karlově (Statistika MŠMT).

V roce 2023, tedy v průběhu již 2. roku po začátku invaze, studovalo celkem na vysokých školách v České republice 55 493 cizinců. Ukrajinců v roce 2023 studovalo 6 780, což je 12,1 % ze všech cizinců na českých vysokých školách. Na základě těchto statistik lze říct, že mezi roky 2021 a 2023 vzrostl počet ukrajinských studentů na českých školách o 3,7 % (Statistika MŠMT), dle oficiální zprávy MŠMT studuje na vysokých školách 3 500 uprchlíků (MŠMT, 2024).

1.3.4 Školství na Ukrajině

Vzdělávací systém na Ukrajině se od toho našeho poněkud liší. Děti chodí do první třídy stejně jako v České republice, ale jejich základní všeobecné vzdělávání trvá 4 roky a od 5. třídy již nastupují do základního všeobecného středního vzdělávání, do kterého dochází po dobu 5 let. Vzhledem k tomu, že jejich povinná školní docházka je 11 let pro děti, které šly do základního všeobecného vzdělávání před rokem 2018 a 12 let pro děti, které nastoupily až po roce 2018, musejí povinně po dokončení obou základních vzdělávání pokračovat do další části systému. Tou může být buď odborné vzdělání, nebo úplné střední vzdělávání, nebo mohou nastoupit do takzvaného Předvysokoškolského odborného vzdělání. Všechny tyto ekvivalenty našich středních škol trvají 2 nebo 3 roky. Do vysokoškolského vzdělání nastupují často již v 17 letech a bakalářské studium trvá 4 roky.

1.3.5 Programy pro ukrajinské studenty na vybraných vysokých školách

Od března roku 2022 nabízí veřejné i soukromé vysoké školy speciální programy, jazykové kurzy, finanční pomoc, psychologickou podporu a další formy usnadnění života pro nové i stávající ukrajinské studenty a uchazeče o studium. Níže je uvedeno na příkladu několika vysokých škol, jakým způsobem se k situaci postavily a jakou konkrétní podporu nabízejí.

Některé ze škol nabízí možnost získat status *freemovera*. Pokud se student rozhodne stát *freemoverem*, musí být již zapsán na ukrajinské univerzitě. Během své mobility zde navštěvuje kurzy českého jazyka a po jejich ukončení se přihlásí na vybraný obor. Je možné, že konkrétní vysoká škola bude chtít po cizincích certifikát z českého jazyka. V případě předchozího studia podobného oboru je možné požádat o uznání kreditů z ekvivalentních předmětů. Některé školy v rámci tohoto programu rozdávaly i finanční stipendium. Většina vysokých škol sdílí na své stránce kontakty na organizace zabývající se uprchlíky, informace ohledně pobytu v České republice a rady pro hledání bydlení. Některé školy poskytují i možnost bydlení na koleji pro rodinné příslušníky ukrajinských studentů. Přijímací řízení pro uprchlíky bylo na několika školách upraveno a deadline pro podávání přihlášek byl posunut (například Univerzita Karlova, n.d; České vysoké učení technické, n.d; Vysoké učení technické v Brně, n.d; Univerzita Pardubice, n.d; Akademie múzických umění v Praze, n.d)

1.3.6 Ukrajínští studenti v České republice před válkou

Tématu ukrajinských studentů v České republice se dlouhodobě věnuje Y. Leontiyeva, která také společně s L. Jirkou (2022) provedla v letech 2012–2019 výzkum týkající se migrace ukrajinských studentů do ČR na vysokou školu a zmapovala jejich důvody pro toto rozhodnutí. Studenti nejčastěji zmiňovali, že odcházejí ze své rodné země kvůli neuspokojivým životním podmínkám a jdou do zahraničí, aby získali lepší znalosti a také titul pro další uplatnění v EU. Během vybírání cílové destinace volili ČR nejčastěji kvůli absenci školného. Leontiyeva (2018) je také společně s L. Kopeckou autorkou zprávy, která nese název Migrace ukrajinských studentů do České republiky: perspektivy lidského kapitálu, kde zkoumají hlavní charakteristiky a strategie ukrajinských studentů. Podle výsledků většina studentů, kteří zde byli na vysoké škole před válečným konfliktem, volila pro každodenní interakci další Ukrajince, pokud zde byl student méně než 2 roky, při době 3–4 let jsou obě skupiny pro interakci vyrovnané a pokud jsou zde studenti déle než 5 let, volí častěji interakci s Čechy. Stejně tak záleží na době pobytu v ČR to, jakým způsobem ovládají češtinu. Zatímco jen 36 % studentů po dvou letech v ČR mluví plynně česky a užívá češtinu v akademické sféře, po 3–4 letech je to již 60 % a po 5 a více letech dokonce 81 %. Co se týče návratnosti studentů zpět na Ukrajinu, zde se také s přibývajícím dobou v České republice mění plán vrátit se na Ukrajinu na plán zůstat v ČR, ale i po 5 letech více než 1/3 studentů neví, jaký krok chtějí po absolvování studia udělat. Zde vyvstává otázka, zda se data budou shodovat s výsledky této práce, proto bude téma nastoleno v diskuzi.

1.4 Specifika ukrajinských uprchlíků na vysokých školách

1.4.1 Váleční uprchlíci versus dobrovolní migranti

Ve výzkumu, který se zabýval ukrajinskými a běloruskými migranty v Polsku, byly popsány jako nejčastěji volné strategie asimilace, s cílem včlenit se do majoritní společnosti a převzít kulturní hodnoty Polska a marginalizace (Y. Zhuk a kol., 2023). V jiném výzkumu ukrajinských migrantů v Polsku naopak vyšla jako nejčastější strategie integrace a následovala ji separace, děje se tak proto, že pro migranti je důležitější uchovat si svou kulturu než se asimilovat do nové společnosti (B. Roznowski, 2022). Na rozdíl od dobrovolných migrantů váleční uprchlíci akulturační strategie nevolili vůbec. Tento jev vzniká, protože uprchlíci se ocitli v nově vzniklé situaci a většina z nich se plánuje vrátit

zpět na Ukrajinu, a proto proces akulturace ani nezačínají (Y. Zhuk a kol., 2023). Uprchlíci neměli dostatek času na to, aby se na migraci připravili. Zemi, ze které přicestovali stále považují za svůj domov a situaci vnímají jako dočasnou, což má vliv na efektivitu procesu sociální integrace (Synowiec, 2022). Podle jiného výzkumu volí uprchlíci strategii integrace na veřejnosti a strategii separace v soukromé sféře (Safak-Ayvazoglu & Kunuroglu, 2021). Maehlerová a kol. (2020) uvádí ve své komparativní studii, že klasické teoretické rámce odpovídají procesům akulturace dobrovolných migrantů, ale výzkumů týkajících se uprchlíků a jejich akulturace existuje mnohem méně. Dále zdůrazňuje nedostatek výzkumů na téma akulturace mladých uprchlíků v oblasti vzdělávání, bez kterých nelze určit, jaké faktory ji ovlivňují (Maehler a kol., 2020). Studie, které máme k dispozici, nejsou aktuální a pro každou uprchlickou vlnu a je potřeba provádět nová zkoumání. Analýza situace, kterou u nás zajišťuje např. organizace Hlas Ukrajinců se často soustředí na děti a jejich integraci na základní a střední škole a na pracující dospělé, skupina vysokoškoláků je tím opomíjena.

1.4.2 Jazyková bariéra a další překážky jako zdroje akulturačního stresu

Uprchlíci se v rámci nové kultury musí naučit novému způsobu života a docílit sociálně-psychologické adaptace. Během přizpůsobování se také učí novým komunikačním i sociálním rolím, jelikož ty své staré alespoň z části ztratili (Korobanova & Schulzenko, 2022). Dle Synowiec jsou nejčastějšími překážkami efektivní adaptace jazyková bariéra, omezená doba v exilu, trauma a psychický stres, nedostatek kontaktů a vysoká očekávání hostitelské společnosti od uprchlíků (Synowiec, 2022). Studie Wypycha a Bielewicze (2024) vyzdvihuje vliv nenávistných projevů na akulturační stres. Lidé, kteří se v hostitelské společnosti setkali s diskriminací a urážlivými komentáři jsou více ohroženi nejen akulturačním stresem, ale také depresemi a posttraumatickým stresovým syndromem (Wypych & Bielewicz, 2024). Molikeych (2022) ve své studii, která situaci především mapuje bez další interpretace, zmiňuje jazykovou bariéru jako největší překážku adaptace uprchlíků, přesto respondenti jeho studie nevnímají tyto ani jiné překážky jako spokojenost ohrožující (Molikeych, 2022). Z výzkumu Y. Byelikové (2024), který se zaměřoval na uprchlice v Německu, vyplývá, že nejčastějšími problémy, se kterými se ženy v nové zemi potýkají, jsou: obtížná adaptace, nejistá budoucnost, separace, navázání sociálních vazeb

v neznámém prostředí a emoční potíže (truchlení po ztrátě blízké osoby, pocity viny, strach, zlost, úzkost, osamělost, stres a smutek) (Byelikova, 2024). Všechny výše zmíněné potíže mohou mít vliv na akulturaci uprchlíků, v případě vysokoškoláků se výzkumy drží zejména v kontextu jazykové bariéry a opomíjejí další překážky.

1.4.3 Zkušenost uprchlíků na vysokých školách

Uprchlíci v novém prostředí čelí velkým výzvám a jednou z nich je i studium na univerzitě a pokud během přijímacího řízení cítí od univerzity znesnadňování celého procesu, vede to k jejich demotivaci. Samotné studium jim může usnadnit absolvovaný přípravný kurz nebo část docházky absolvované ve vzdělávacím systému dané země, který se liší od systémů zemí, z nichž uprchlíci pocházejí. Odlišný systém může způsobit přehlčení studentů, již se museli přeorientovat na nový systém a jeho náležitosti. I přes znalost jazyka se uprchlíci potýkají s jeho nedostatky a také s neznalostí historie a kultury země, což může zapříčinit pasivní přístup během výuky (Earnest a kol., 2010). Data získaná z tohoto výzkumu jsou cenná, ale vzhledem k době, která od výzkumu uplynula, by bylo vhodné jejich ověření.

1.4.4 Jak uprchlíci vnímají domov

Stesk po domově a obavy ze situace v rodné zemi jsou jedny z důvodů, proč jsou uprchlíci v psychické nepohodě (Safak-Ayvazoglu & Kunuroglu, 2021). Jejich vysídlení způsobilo pocit nejednoznačné ztráty (Boss, 2002), kdy jedinec není přítomen fyzicky, ale stále neopustil domov psychicky. Pocit ztráty začal přicházet již ve chvíli, kdy domov přestával být jistým a bezpečným místem, které bylo nutné opustit. Po přesunu je pojetí domova rozděleno na ten, ve kterém se aktuálně nacházejí a na domov, který ztratili (Bunn a kol., 2023). Budování nového domova v místě přesídlení podporuje proces identifikace, rozvoj pocitu sounáležitost a závazek vůči původní komunitě a zemi. Aby uprchlíci mohli zahájit proces konstrukce nového domova, musí aktivně pracovat na své integraci. Díky integraci se cítí být součástí společnosti, aniž by přišli o svou původní identitu (Nicolais a kol., 2021)

1.5 Shrnutí teoretické části

Teoretická část této práce je uvedena definicemi akulturace, širší z nich zní: „*Akulturace je kulturní změna, která je iniciována spojením dvou nebo více autonomních kulturních systémů. Akulturativní změna může být důsledkem přímého kulturního přenosu: může být*

odvozena z nekulturních příčin, jako je ekologická nebo demografická modifikace vyvolaná působivou kulturou: může být zpožděna, jako u vnitřních úprav po přijetí cizích rysů nebo vzorů: nebo to může být reaktivní adaptace na tradiční způsoby života“ (Social Science Research Council, 1954). Dále je popsáno dělení akulturace na dvě úrovně. První úroveň je skupinová, druhá úroveň se odehrává mezi jedincem a kulturou (Graves, 1967). Další dělení nastává mezi skupinami, kdy jedna skupina většinou zastává dominantní roli a ta druhá se tak stává nedominantní. Následně je v práci popsáno, jaké akulturační strategie volí jedinci nebo skupiny, u kterých k akulturaci dochází. Těmito strategiemi jsou: integrace, asimilace, separace a marginalizace. Strategie při akulturaci používá i majoritní společnost (Berry, 2002). Akulturační strategie se objevují ve studii Rožnowského (2023), jehož výsledky jsou jedním z podnětů k diskuzi pro tuto práci. Teorie akulturačních strategií je funkční primárně pro společnost, ve které se dvě kultury nesetkávají po nuceném odchodu jedné z nich z válečné situace. Výzkumů, jak fungují akulturační strategie u uprchlíků, a především u uprchlíků z válečné situace na Ukrajině, je v roce 2024 minimum.

Další kapitola teoretické části se věnuje migrantům. Část této kapitoly je věnovaná dětským a mladým migrantům bez doprovodu a jejich potřebám. Tato část vychází z publikace Organizace pro podporu uprchlíků z roku 2023, která vznikla jako reakce na častý jev, jenž je pro mladé lidi velmi stresující a hraje svou roli ve strategiích, které uprchlíci volí po příchodu do České republiky.

Třetí kapitola se zabývá ukrajinskou menšinou v České republice. Součástí jsou statistické údaje týkající se počtu Ukrajinců v České republice před válkou a během ní. Dále práce popisuje ukrajinské studenty na českých vysokých školách a rozdíly ve školství v obou zemích. Poslední částí této kapitoly je popis pomoci vysokých škol ukrajinským uprchlíkům a studentům, kteří již na školách byli. To, jakým způsobem se školy k situaci postaví, může mít vliv na akulturaci uprchlíků ve vysokoškolském prostředí, což je jednou z výzkumných otázek této práce.

2 Empirická část

2.1 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum má mnoho definic. V psychologických slovnících je často vynecháván a oproti kvantitativnímu výzkumu je velmi variabilní. Miovského (2006) definice zní: „*Kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod*“ (s. 17). Právě část týkající se nekvantifikovatelných vlastností je důvodem, proč se k lidské zkušenosti přistupuje kvalitativně. Stejně tak je tomu v této práci, která se opírá o metodu polostrukturovaných rozhovorů založených na zkušenosti ukrajinských uprchlíků. Zkoumaný vzorek není rovnoměrně rozložen na základě nějakého kritéria, proto není zobecnitelný. Zobecnitelnost ale není cílem kvalitativního přístupu, naopak jedním z cílů je popsat jev v jeho jedinečnosti (Miovský, 2006). Výsledná data lze však použít pro další výzkum v této oblasti.

Role výzkumníka je v tomto tématu velmi specifická a vyžaduje obzvláště citlivý přístup vůči respondentům a dobře ošetřenou etickou stránku výzkumu, jelikož tématem je nedávná zkušenost, která s sebou nese velké množství negativních aspektů. Více se tomu budu věnovat v části práce týkající se limitů výzkumu a reflexe výzkumníka.

2.2 Výzkumný cíl a otázka

Cílem této práce je zmapovat akulturaci u ukrajinských uprchlíků, kteří studují na české vysoké škole s důrazem na úroveň integrace. Uprchlíká situace je velmi aktuálním tématem, jelikož válka na Ukrajině začala teprve na začátku roku 2022. Kvůli tomu ale není téma příliš probádané a většina výzkumů a prací na téma uprchlíků se zabývá již dříve vzniklými situacemi, a proto se špatně zobecňují. Každá uprchlická situace má jiný kontext, a to i když mají stejnou příčinu.

Cílem je také podnítit touto prací další zkoumání akulturace u uprchlíků a nadále s výsledky pracovat. Obdobné výzkumy zatím v České republice nejsou a perspektiva vysokoškolských studentů je v rámci krize přehlížena. Získaná data tak lze využít k tomu, jakým směrem se v jejich případě výzkum může ubírat. Akulturace a akulturační strategie uprchlíků

vypovídají také o České republice jako o majoritní společnosti, která má na uprchlíky velký vliv, a i to chce práce demonstrovat jako podnět k dalšímu zkoumání.

Výzkumné otázky:

1. Jaké akulturační strategie volí uprchlíci a jaké majoritní společnost?
2. Jak probíhá integrace uprchlíků v českém vysokoškolském prostředí?
3. Vnímají uprchlíci Českou republiku jako svůj domov?

2.3 Výzkumný vzorek

Sběr dat probíhal v rámci výzkumného týmu, ve kterém jsem byla společně s Natálií Šmídlovou a Veronikou Plachou. Metoda sběru dat je popsána ve stejnojmenné kapitole níže. Náš výzkumný tým hledal uprchlíky, kteří studují na české vysoké škole, přišli do České republiky po začátku války, tedy po 24. únoru 2022, zároveň jsme neměly k dispozici tlumočnicka, a proto bylo potřeba, aby respondenti byli schopní vést s námi rozhovor v českém nebo anglickém jazyce. Na závěr jsme s účastníky diskutovaly, zda jsou připraveni mluvit o tématech, která pro ně mohou být citlivá. Získat respondenty byl poměrně obtížný úkol, jelikož v rámci organizací, které se věnují uprchlíkům, je pomoc zaměřena na jiné cílové skupiny. Další hledání jsme proto směřovaly do studentských skupin jednotlivých vysokých škol. Kontakty jsme získaly také prostřednictvím studentky z Ukrajiny, se kterou jsem se seznámila v rámci programu Erasmus+. Několik respondentů se nám podařilo získat metodou sněhové koule.

V tabulce níže je u každého respondenta uvedeno, zda se jedná o muže či ženu, jaké jsme pro něj použily označení S respondenty A1-A4 jsem vedla rozhovor já, s respondenty N1-N4 vedla rozhovor Natálie Šmídlová a s respondenty V1-V4 Veronika Plachá. Dále je u nich uvedeno, odkud pocházejí. Další informací je, kolik jim je let a v posledním sloupci je datum rozhovoru.

Tabulka 1: Informace o respondentech

Pohlaví	Označení	Datum příchodu do ČR	Bydliště na Ukrajině	Věk	Datum rozhovoru
Žena	A1	Září 2023	Povltavská oblast	17	29. 11. 2023
Žena	A2	Únor 2022	Střední Ukrajina	18	4. 1. 2023

Žena	A3	Březen 2022	Zápороží	19	21. 2. 2024
Žena	A4	Březen 2022	Zakarpatská oblast	19	6. 3. 2024
Muž	N1	Březen 2022	Ivano-Frankivsk	18	1. 11. 2023
Muž	N2	Březen 2022	Kyjev	18	14. 1. 2024
Žena	N3	Březen 2022	Zápороží	21	19. 2. 2024
Žena	N4	Duben 2022	Oděsa	19	1. 3. 2024
Žena	V1	Prosinec 2022	Kyjev	21	14. 11. 2023
Muž	V2	Září 2022	Povltavská oblast	18	29. 11. 2023
Muž	V3	Březen 2022	Kyjev	18	11. 1. 2024
Žena	V4	Březen 2022	Doněcká oblast	29	1. 2. 2024

2.4 Metoda sběru dat

Metodou sběru dat byly polostrukturované rozhovory. Polostrukturované rozhovory mají předem stanovené otázky, které se ale mohou během rozhovoru upravovat stejně jako jejich pořadí (Miovský, 2006). Jelikož rozhovory byly použity pro tři práce, odpovídala tomu i struktura otázek. Ty byly rozděleny do 5 kategorií, kterými byly: základní informace, akulturace, studium na vysoké škole, stres a posttraumatický růst.

Příklady otázek:

1) Obecné informace

- Kolik Vám je let?
- Kdy jste odešel/odešla z Ukrajiny?
- Znal jste před příchodem někoho v ČR?
- Kde a s kým bydlíte?

2) Akulturace

- Co se Vám v ČR líbí a co naopak nelíbí?
- Co je na Ukrajině stejné jako v ČR?
- Jak si připomínáte svou zemi?
- Vnímáte aktuálně ČR jako svůj domov?

3) Vysoká škola

- Už jste někdy na studoval/a na vysoké škole?
- Jaké byly Vaše pocity před prvním dnem na vysoké škole?
- Máte ve škole kamarády? Snažíte se sblížit se spolužáky?
- Jak jste zapadl/a do českého školství?

4) Stres

- Co stres a škola? Jakou roli tam stres hraje?
- Je něco, co ve svém životě vnímáte jako stabilní?
- Kdy naposledy jste se cítil/a v pohodě (bez obav a stresu)?
- Co Vám pomáhá při řešení stresových situací? Co děláte, když jste ve stresu?

5) Posttraumatický růst

- Co Vás napadá, když se řekne změny a rozvoj?
- Jaký/jaká jste byl/a předtím, než vypukla válka?
- Změnil se během války nějak Váš pohled na život?
- Přinesla Vám válečná situace něco pozitivního?

Otázky z 1. a 3. kategorie jsme tvořily společně. Otázky ve zbylých kategoriích jsme tvořily podle toho, jaké bylo téma naší práce. Otázek bylo větší množství, protože byly formulovány tak, aby byly co nejsrozumitelnější pro uprchlíky, jejichž rodný jazyk není čeština (případně angličtina). Během rozhovoru vznikaly i dodatečné otázky, a ne všechny původní byly pokaždé použity. Po prvním rozhovoru jsme strukturu upravily, přičemž jednou ze změn byla výměna 2. a 3. kategorie, jelikož tak došlo k lepší návaznosti témat.

Každá z nás provedla 4 rozhovory, takže celkem jsme získaly 12 rozhovorů v průměrné délce 90 minut. Interview probíhalo vždy ve studovně, v kavárně, v parku nebo ve škole. Rozhovory proběhly v rámci 3 měsíců, během kterých se studenti dostávali do různých fází studia, většina z nich byla provedena během zkouškového období, což hrálo roli především v otázkách týkajících se stresu. Rozhovory jsme následně prepisovaly a jejich prepisy si vzájemně nasdílely. V případě, že někdo považoval některé otázky za neúplné, případně měl doplňující otázky, zeptaly jsme se na ně respondentů skrze sociální sítě, přes které jsme s nimi komunikovaly (nejčastěji se jednalo o email, Instagram a Telegram).

2.5 Etika výzkumu

Téma války a velkých životních změn je velmi citlivé, a proto bylo potřebné klást důraz na etiku výzkumu. Před rozhovorem jsme si připravily kontakty na krizové linky v ukrajinštině, na které bychom se v případě emočně vypjaté situace mohly společně s respondentem obrátit. Natálie Šmídlová i Veronika Plachá mají základní kurz krizové intervence Linky bezpečí, všechny mé rozhovory probíhaly buď souběžně s kolegyněmi na stejném místě, v případě ostatních rozhovorů byly poblíž, připraveny respondentům poskytnout podporu. Předem jsme s respondenty mluvily o tématech otázek a ubezpečily je, že je možné jakoukoli otázku vynechat nebo rozhovor předčasně ukončit. Dopředu jsme se jich tázaly, zda se cítí dostatečně připraveni o své zkušenosti mluvit. Před každým rozhovorem byl podepsán informovaný souhlas a všechna data byla během přepisu anonymizována.

2.6 Analýza a interpretace dat

Analýza dat proběhla podle postupů tematické reflexivní analýzy, jejímiž autorkami jsou Braun a Clarke. Tento přístup klade důraz na reflexi výzkumníka během procesu analýzy. Výzkumník ovlivňuje analýzu svými předpoklady a předsudky. Metoda nabízí kompromis mezi strukturou a flexibilitou, což je pro tuto práci ideální spojení. Strukturovaný rámec nabízí přehledné uspořádávání dat a jejich následnou interpretaci. Flexibilita je nezbytná kvůli polostrukturovaným rozhovorům a nestandardním datům, které slouží pro vícero výzkumů současně. Tato metoda je iterativní, takže se během data opakovaně zkoumají a přehodnocují, díky čemuž lze dojít k novým závěrům (Braun & Clarke, 2022).

Braun a Clarke (2022) vytvořily postup, který obsahuje 6 základních kroků tematické reflexivní analýzy:

- 1) Seznámení se s daty
- 2) Generování počátečních kódů
- 3) Hledání témat
- 4) Přezkoumání témat
- 5) Definování a pojmenování témat
- 6) Sestavení zprávy

Pro kódování jsem použila program MAXQDA, který umožňuje systematicky pracovat s textem i již vzniklými kódy. Zároveň má možnost otevřeného kódování, čehož jsem využila. Nejčastěji jsem používala *in vivo* kódování, deskriptivní kódování, procesuální kódování, afektivní kódování, simultánní kódování a v počátečních fázích pro orientaci také atribuční kódování.

Tabulka 2: Ukázky kódů

Typ kódování	Příklad kódu	Citace
<i>In vivo</i> kódování	Domov	<i>„A už jako trochu nechápala, kde je můj domov.“</i>
Deskriptivní kódování	Motivace ke studiu	<i>„To mi to, že půjdu na vysokou mi dávalo ne jako naději, ale dávalo možnosti.“</i>
Procesuální kódování	Přemýšlení	<i>„Protože když jsem jako sama, tak mnoho myslím, začínám všechno analyzovat.“</i>
Afektivní kódování	Strach	<i>„Nesnáším zkouškové, je to pro mě jako bít se, že nedám tu zkoušku.“</i>
Simultánní kódování	Zkouškové období, jazyková bariéra	<i>„Ještě no, možná, je natolik velký strach, když jako musím mluvit, když je to ústní zkouška.“</i>
Atribuční kódování	Věk	<i>„Je mi 19 let.“</i>

Během celého procesu mi začala vyvstávat témata, pro následnou interpretaci. Prvním z témat jsou *znaky jednotlivých akulturačních strategií*. Zde byla má práce usnadněna díky již existujícím kategoriím, což byly jednotlivé strategie. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, jedinci ani společnost ve většině případů nevolí jen jednu akulturační strategii, ale kombinaci několika z nich. Zároveň se tato práce věnuje akulturaci jako takové a součástí výzkumu nebyl dotazník zaměřen přímo na strategie, proto respondenti pouze vykazují znaky některé z nich, ale nelze jim je s jistotou přiřadit. Dalším tématem, který se často překrývalo s tím prvním je *domov jako nejasný pojem*. Propojení mezi oběma tématy je velmi silné, proto se v části věnující se výsledkům někdy prolínají. Posledním vzešlým tématem, kterému jsem se věnovala jsou *překážky pro akulturaci na vysoké škole*. Části rozhovorů týkající se studia obsahovaly velké množství kódů, které bylo obtížnější shrnout do jednoho tématu na základě relevantnosti. V této části jsem tedy kódování několikrát opakovala, než jsem vytvořila finální kategorie a následně i celé téma.

2.7 Výsledky

2.7.1 Integrace a separace jako dominující akulturační strategie

Jako první téma jsem zvolila akulturační strategie, které vždy interpretuji a ukážu jejich zastoupení v rozhovorech. V druhé části tématu je interpretován pohled uprchlíků na akulturační strategie majoritní společnosti.

První ze dvou nejčastěji zastoupených strategií je integrace. Během ní jedinci vyhledávají nové vazby, ale zároveň si udržují svou kulturu. Akulturace je strategie aktivní a je k ní potřeba otevřenost vůči nové zkušenosti a emoční připravenost navázat nové vztahy, které mohou být jak na přátelské úrovni, tak i na té partnerské. Vazby nemusí nutně vznikat mezi zástupci majoritní a minoritní společnosti, ale měli by odrážet snahu vystoupit z komfortní zóny a za hranici už navázaných kontaktů. Jeden z výroků, který jeví známky integrace pochází z rozhovoru s respondentkou A4: „*Já jsem se snažím mluvit se všemi. Jako najít kamarády v každé skupině lidí.*“

I tyto dvě krátké věty v sobě mohou nést silný význam. Navazování kontaktů v různých skupinách nebývá snadné ani pro jedince, kteří se od skupiny neliší svou národností,

mateřským jazykem a životním osudem. Pro uprchlíky tak často vzniká výzva, které by například v dřívějších fázích života nečelili. Pro usnadnění nové komunikační role volí Ukrajinci kontakt s Rusy a Kazachy, díky čemuž jim odpadá strach z jazykové bariéry. Celý **proces tvoření nových vztahových vazeb** tak začíná komunikací s neznámými Ukrajinci, dále kontaktem s ukrajinsky či rusky hovořícím občanem jiné země, než je Ukrajina a poslední fází je navazování vztahů s Čechy. Respondent N2 popsal své fáze následovným způsobem: „*Hodně jsem se seznámil poprvé s Ukrajincema a potom jsme našli Češi, Čechy. Potom tam prostě měli nějakou skupinu takovou mezinárodní. A mluvili jsme spolu česky.*“ Výsledkem jeho procesu jsou utvořené vazby: „*Já mám kamaráda ze Slovenska, ale mluvíme česky, mám kamaráda z Olomouce, tam z Pardubic, z Prahy.*“

Jak jsem již zmínila výše, integrace je aktivní strategie a jejími **hlavními nástroji jsou motivace a vůle**. Aby jedinec mohl dosáhnout částečné nebo plné integrace, měl by mít jasně stanovené důvody (motivy), proč chce být součástí diverzní společnosti, jaké to pro něj bude mít přínosy a co je schopný společnosti nabídnout. Jedním z takových motivů může být touha mít své místo a získat **pocit sounáležitosti**. Zapadnout mezi ostatní, patřit do nějaké skupiny a být součástí společenství jsou běžné potřeby člověka, bez kterých emočně strádá. Najít si přátele může Ukrajincům pomoci překonat akulturační stres a dostat se z fáze kulturního šoku do fáze přizpůsobení. Motivace respondenta N2 spočívá právě v takové touze: „*Chci nějak patřit do světa tady.*“

Slovo svět může poukazovat na to, jak vnímá Českou republiku. Celý jeho svět se aktuálně točí kolem integrace, zároveň je to svět nový, nepoznaný, který přináší mnoho možností, ale i výzev. Dalo by se to přirovnat ke slovnímu obratu „dítě přišlo na svět“, ve kterém hovoříme o světě a dítě přitom přišlo do relativně malé bubliny, ve které se přesto adaptuje několik měsíců a let. Stejně tak uprchlíci zpracovávají veškeré nové vjemy, zvykají si na odlišný způsob života a kvůli již existující zkušenosti je jejich adaptace a akulturace o to složitější. Musí si **vštěpovat nové vzorce chování**, pochopit hodnoty jiné kultury a jako minoritní společnost nemohou očekávat změny od společnosti majoritní. Přítěžujícím faktorem akulturačního procesu je fakt, že ukrajinští uprchlíci, kteří sem přicházejí studovat na vysokou školu jsou sami ještě ve fázi učení a hledání sebe samých. Věk a životní fáze respondentů odpovídá pojmu **vynořující se dospělost**, během které jedinci procházejí

zmatením i ve stabilním podporujícím prostředí. Během tohoto období řeší otázky týkající se budoucnosti, což je jen obtížně možné, pokud je jejich budoucnost nejasná a nemohou si být ani jistí v jaké zemi chtějí a budou moci žít. Vynechání některé z důležitých životních fází může mít negativní dopad na jejich budoucnost například ve formě pozdější kompenzace neprožitého období. Respondentům tak hrozí, že budou procházet obdobím zmatení a utváření si identity později než jejich vrstevníci a jejich chování bude tolerování méně, než kdyby nastalo v optimálním období. Respondentka N3 si prochází vnitřním konfliktem, ve kterém na jedné straně bojuje snaha o integraci, na jejím výroku je zároveň vidět uvědomování si celého procesu, což je klíčové. N3: *„Já si myslím, že já furt mám takový proces, že já bych hrozně chtěla, aby tady byl můj druhý domov a když... I když občas mi přijde, že sama sebe o tom přesvědčuju. Ale vůbec to nezávisí s nějakýma lidma, že někdo mi něco řekne. Vůbec, vůbec nic takovýho jsem našťěstí nezažila, ale občas úplně v nějaký random moment si přijdu úplně cizí najednou. Nevím proč. Asi nějak ten mozek, furt tam něco děje žejo, furt. Ale myslím, že bych hrozně chtěla, aby tady můj druhý domov. Jsem furt na to zvykam“.*

Strategie, při níž se jedinec může v nové kultuře cítit cizí, jako respondentka ve výše zmíněném výroku, se nazývá separace. Během separace jedinec nevyhledává nové vztahy a zároveň si udržuje svou kulturu. Respondenti volící tuto strategii častěji hovoří o zážitcích z Ukrajiny a popisují **pozitivní vliv pobytu na Ukrajině na jejich mentální zdraví**. Tato tvrzení mohou působit paradoxně, protože jedinci hovoří o pobytu v zemi, ve které probíhá válka, jako o nejméně stresujícím období za poslední dobu. Zde respondentka A2 uvádí, že pozitivní změnu během léta stráveného na Ukrajině cítila nejen vnitřně, ale vidělo ji i její okolí: *„Jely jsme tam s maminkou spolu, tak byla jsem tam aspoň tak měsíc a prostě mi kamarádka řekla, že když přijela zpátky na Ukrajinu, tak můj obličej se stal jako moje emoce trochu lepší.“*

Domnívám se, že Ukrajinci jsou patriotský národ, který se sdružuje v komunitách a již před válkou se Ukrajinci v České republice pohybovali především mezi dalšími Ukrajinci. Díky komunitě snáz dodržují své tradice a zvyky, které je nadále spojují s domovem. Emoční opora od lidí, kteří se nacházejí ve stejné situaci jako oni jim může být bližší, než kdyby jim ji poskytoval člověk bez uprchlické zkušenosti. Přirovnala bych to k situaci, kdy lidé

s prožitým traumatem vyhledávají osoby se stejným či podobným prožitkem, protože jen oni mohou do dostatečné míry chápat jejich zkušenost.

Kromě původu a podobného osudu je poji také mateřský jazyk, který je pro uprchlíky často jediným jazykem, kterým hovoří. I mezi našimi respondenty je několik jedinců, kteří před příjezdem do ČR ovládali pouze ukrajinštinu. Jazyk byl jednou z odpovědí na otázku, jak si připomínají Ukrajinu. Respondent V3 se dokonce svou mateřštinou začal zabývat více až do příjezdu do ČR: *„To miluju používat ukrajinštinu. Když se setkám s nějakým Ukrajincem, to s nim vždycky mluvím ukrajinsky. A praktikuju sám se sebou, protože teď nemám s kým praktiky, protože moje rodiče už ujeli. A proto mluvím s sebou ukrajinsky v svojí hlavě (zasmání). Učím trochu ukrajinštinu, jako nový slovy, nějaké starší slova, které už nikdo nepoužívá, ale ono je krásnej, protože se starám sdělit svou ukrajinštinu bohatší.“*. Domnívám se, že si ukrajinštiny začal vážit právě v rámci snahy o zachování své kultury, a dokonce se ji snaží zdokonalit. Jelikož většina z uprchlíků se česky učí méně než 2 roky, jejich slovní zásoba je v tuto chvíli omezená a nemohou se tak dostatečně vyjádřit. Při navazování vztahů je důležité, aby si lidé byli rozuměli nejen po obsahové stránce, ale i z hlediska podobnosti a sympatií. Navazovat vztah v jazyce, který člověk ovládá jen omezeně, je ztížené, jelikož skrze jazyk **nedokáže dostatečně ukázat svou osobnost**.

Kultura jazyka se kromě řeči přenáší také v knihách, filmech, hudbě a dalších umělecky laděných podobách. Několik respondentů také zmínilo, že si vede deník, který píše právě v ukrajinštině. Deník, který v sobě často nese nevyřčené myšlenky, navíc psaný v jazyce, kterému většina lidí v dané zemi nerozumí a ani neovládá stejné písmo, navozuje pocit bezpečné zóny, jež je jen jejich. V době psaní se ocitnou ve své vlastní bublině, do které nikdo nemůže a ve které je na krátký okamžik svět v jejich hlavě opět bezpečný a celistvý. Čtení starých vzpomínek navíc respondenty může psychicky do takového okamžiku opravdu přenést a odvést pozornost od reality. Vzpomínky na Ukrajinu a tamější život uprchlíků vyvolávají mnoho emocí, patří mezi ně například nostalgie, radost z hezkých zážitků, smutek po domově, vztek z důvodu války a dojetí, které pociťuje i respondent N1 při čtení své oblíbené knihy: *„„Ale no čtu ukrajinské spisovatele, nevím, jestli ti to něco řekne – Moment, to je novela. To je moje oblíbená, v 9. třídě jsme četli a pořád čtu a pořád pláču, když to čtu tu novelu. Moc se mi to líbí.“*

Opakem separace je asimilace, která se vyznačuje vyhledáváním nových vztahů v majoritní skupině za současného upouštění od své původní kultury a přejímání nové kultury. Tak, jako bych o marginalizaci hovořila jako o častém jevu u respondentů, tak asimilaci bych naopak téměř vyloučila z vyskytujících se strategií. Za důvod, proč se asimilace ve větších náznacích nevyskytovala, považuji nedobrovolnou migraci. Stejně jako integrace je asimilace aktivní strategií, založenou na motivaci. Asimilovaní jedinci se cítí být více příslušníky majoritní společnosti než původní. Člověk, který volí strategii asimilace tak přichází připravený, což znamená, že se aktivně učí jazyk, cíleně napodobuje návyky dané kultury a snaží se vstřípit sám sobě mentalitu dané kultury. Takové chování bude blízké jedincům, kteří nesouzní s mentalitou své země a nechce jí být součástí. Ukrajinci jsou naopak z důvodu válečného konfliktu velmi semknutí a připravení podporovat svůj národ a bojovat za jeho svobodu. Z tohoto důvodu u nich není daná strategie volena. Výjimkou by v tomto případě mohl být respondent V3, který mluví o tom, že se do Čechů snaží asimilovat. V jeho případě jde ale více o integraci, protože si stále udržuje svou kulturu, a to ve formě jazyka, jeho výrok je součástí odstavce o ukrajinštině. Náznaky asimilace také pozoruji po konfliktu mezi Čechy a Ukrajinci, kdy se Ukrajinci navenek nehlásí ke svému původu. Tato strategie má ale spíše **ochranný charakter** a jedinec ji nezvnitřňuje. A4 po negativní zkušenosti s českým občanem: „*Já jsem si ze začátku, úplně jsem se bála Čechů, protože no neměla jsem moc příjemně zkušeností a jako na to příklad, když jsem ustoupila pánovo místo v tramvaji takovému dědečku, tak on uslyšel můj akcent a řekl, já mu řekla: „Pane, nechcete sednout?“ a on: „Už nechci po***** Ukrajinko“.* Tak potom prostě přestala mluvit česky, ustoupila místo, ale už nikomu nic prostě neříkala.“

Poslední strategií je marginalizace. Tato pasivní strategie připomíná apatii. Jedinec, který ji volí, nechce být součástí žádné z kultur, nové vztahy nevyhledává a kulturní dědictví neudržuje. Tuto strategii jsem opět nezaznamenala v žádném z rozhovorů, což přisuzuji tomu, že všichni naši respondenti jsou studenty vysoké školy a prošli si nelehkou cestou, aby se jimi stali. Jedinec, který volí pasivní strategii marginalizace s odpoutává od všech a všeho, postrádá motivaci a domnívám se, že by nestudoval vysokou školu v cizí zemi a v cizím jazyce, což je velkou výzvou.

Zajímavým jevem, kterého jsem si během analýzy dat všimla, je větší **fokus respondentů na akulturační strategie majoritní společnosti** než na své vlastní. Je nutné podotknout, že všechny společnosti volené strategie jsou dostupné pouze z popisu uprchlíků, a nikoliv výzkumem společnosti. Jsou tedy vnímané subjektivně a nejsou ověřeny další metodou. Zatímco uprchlíci volí strategie pozvolna, jelikož je pro ně těžké zahájit akulturaci, aniž by měli jistotu, jak dlouhé období je v dané zemi čeká a na základě toho se mohli rozhodnout, jaká strategie bude pro jejich pobyt nejvhodnější, majoritní společnost jedná téměř okamžitě, aby co nejdříve ukotvila společnost a nově nastalá situace tak neměla negativní dopad na její občany.

Ekvivalentem ke strategii integrace je pro dominantní společnost multikulturalismus. Část respondentů během rozhovoru zmínila českou pomoc Ukrajincům, za kterou jsou vděční a se kterou v takové míře předem nepočítali. Domnívám se, že důvodem, proč je solidarita českých občanů překvapuje, je postoj, který Češi zaujímali vůči Ukrajincům před začátkem války v roce 2022. Ukrajinci v ČR čelili předsudkům a stávaly se oběťmi stereotypu. Respondenti mohli být v dřívější době v kontaktu s někým, kdo se do České republiky přesunul, jedna z respondentek zde měla již od roku 2018 rodiče, kteří tak zažili Čechy před válkou i během ní. Česká republika nebyla v období před válkou pro Ukrajince inkluzivní, a to i přesto, že jich zde již v té době bylo velké množství, a to i na vysokých školách. Pomoc tak pro některé z uprchlíků může působit dočasným dojmem. Respondentka A2 v rámci rozhovoru uvedla, že v současné době již cítí agresivní chování ze strany lidí jdoucí směrem k Ukrajincům. **Nestabilní přístup majoritní společnosti** může mít vliv na akulturační strategie uprchlíků. Důvěra, kterou si k ČR budují by měla být dlouhodobě podporována a měla by být chráněna před negativními vlivy. Multikulturalismus by neměl být o krátkodobém nadstandardním chování vůči určité skupině lidí, ale o **udržitelném diverzním chování**.

Několik respondentů v rozhovorech zmiňovalo diskriminující nebo útočné chování ze strany Čechů. Takové chování bych řadila do strategií segregace a vyloučení. Chování, které respondenti popisují nebylo v některých případech vedeno vůči nim, ale i přenesená zkušenost v nich vzbuzovala silné emoce. Uprchlíci, kteří si v mnohých případech prošli traumatem, se mohou často potýkat s úzkostmi, posttraumatickým stresovým syndromem a

zvýšeným stresem. Nevhodné chování je může snadněji vystrašit a bude jim trvat delší dobu než negativní zážitek zprocesují. Někteří z respondentů dokonce zmínili, že po nepříjemném incidentu přestali na veřejnosti mluvit ukrajinsky nebo česky s ukrajinským přízvukem. To může způsobit blok, který ztíží jedinci integraci a navede je k akulturačním strategiím jako je separace nebo marginalizace. Ukrajinci si také všímají diskriminujícího chování vůči jiným migrantům. Přesto, že se to netýká přímo jejich kultury, opět zde může přijít strach z budoucího chování vůči nim ze strany Čechů. Majoritní kultura by neměla společnost rozdělovat, ale naopak pracovat na jejím stmelení, které by mohlo fungovat jako prevence rizikového chování.

2.7.2 (Ne)existence domova

Opuštění Ukrajiny je pro respondenty silné téma. Někteří respondenti opouštěli zemi se svou rodinou, jiní cestovali zcela sami. Rozhodnutí, zda odjedou, také ve většině případů záleželo na rodině. Prarodiče jedné z respondentek se rozhodli, že musí odjet a během jediné noci si musela vše zabalit, aby ráno mohla odcestovat, aniž by o to sama projevila zájem. Jejich cesta trvala i několik dní, během kterých byli zavřeni v dopravním prostředku a po příjezdu je namísto odpočinku čekalo zařizování ubytování a spoustu administrativních záležitostí. Respondenti tak museli během několika dní dospět, stát se samostatnými a zařídit si život v zemi, ve které často nikoho neznají a jejíž jazyk neovládají. Takový nápor pro mladého člověka, který mnohdy ještě nestál před náročnými životními zkouškami, může vést k vážným psychickým a zdravotním potížím. Někteří respondenti po příjezdu nebo během pobytu museli vyhledat odbornou pomoc, jedna respondentka se pokusila o sebevraždu. **Nedostatečné podchycení závažnosti situace** ze strany jedince, rodiny i společnosti mohou mít vážné následky. Ukrajina je navíc zemí, kde se mentální zdraví podceňuje a respondenti hovoří o nepochopení ze strany rodiny, proč by měli vyhledat pomoc psychologa či psychiatra. Velmi důležitá je také prevence. Na otázku, zda a jak respondenti pečují o své mentální zdraví, někteří nedokázali odpovědět. V posledních dvou letech se soustředili na přežití nejprve na Ukrajině, poté v České republice a svou psychiku stavěli až za vše, co bylo potřeba zařídit. Návštěvu psychologa odkládali a stále odkládají i ti, kteří cítili, že by ji potřebovali. Zde například respondentka V4: *„I feel like I need to get some courage to like go ask and during the first year here I was actively refusing to look for like a therapist or*

anything because especially people were like „there are like free therapies for Ukrainians and stuff“ and I was like „There are some people who need it more than me I can do it myself, it's fine, I cannot take it away from somebody“ and stuff like that.“

Aby uprchlíci neztratili kontakt se svou zemí, různými způsoby si jí připomínají a hledají podobnosti s Českou republikou. Tato strategie by se dala nazvat **přenosem**, protože si **projektují známé prvky do nového prostředí**. Uprchlíci nejčastěji připodobují Prahu k ukrajinským městům, zajímavé je, že Praha současně respondentům připomíná Lvov, Oděsu, Kyjev i Charkov a další menší města. Tato **kultivace známého** vyvolává pocity nostalgie, a zatímco někteří to oceňují a jsou rádi, že mohou být v místě, ve kterém nachází prvky shodné se svým domovem, v jiných to vyvolává melancholii a stesk po domově. Podobnost a rozdíly hledají i v lidech. Pokud hovoří o Češích, často je během popisu srovnávají s Ukrajinci. Zde se v rozhovorech často rozcházejí. Někdo popisuje Čechy jako více otevřené novému, jiný zmiňuje, že jim chybí diverzita. Jedna respondentka říká, že je s českými vyučujícími zábava a o chvíli později hovoří o tom, že jí chybí legrace, kterou zažívala s ukrajinskými vyučujícími. V těchto výrocích je vidět individualita každého respondenta, jak v jeho vlastnostech, tak i v tom, čeho si všímá na lidech a co považuje za důležité. Individualita tak zásadně ovlivňuje adaptaci a akulturaci, jedinci jsou různě odolní, emočně vyspělí a stabilní, přicházejí s jinými zkušenostmi a možnostmi, což ovlivňuje tempo akulturace i volenou strategii. Rozdílné chování popisuje A4 v rámci své skupině přátel: *„Snažím se kamarádit se všemi, protože většina mých kamarádů, oni se prostě, jako my máme takovou skupinku Ukrajinců, ale oni prostě mluví jen s těmi lidmi, které jsou v té skupince, nikam nejdou a já jsem se trochu aspoň snažím mluvit s někým jiným než Ukrajinci, v tom jsme trochu odlišný.“*

Domov lze také vnímat jako rodinu či jiné blízké osoby. Větší část respondentů je zde bez rodiny a další ji mají v České republice, ale nežijí s nimi. Každému chybí minimálně jedna osoba, která buď zůstala na Ukrajině nebo odcestovala do jiné země. Přicházejí o vazby, které budovali mnoho let a jsou stavěny před obtížné volby. **Protichůdné myšlenky a morální dilemata**, kdy je mladý člověk vyslán rodinou, o kterou se obává, zatěžují svědomí Ukrajinců. Strach o rodinu se prohlubuje, když jim nemohou být nablízku, viz respondentka A1: *„Když máme sirénu, tak mám strach, že se něco stane. Moje rodina je tam a já tady a*

je to takový strašný, že nemůžu nic dělat.“ Strach o rodinu se v tomto případě míchá s pocitem bezmoci.

Domnívám se, že největší překážkou mezi uprchlíky a akulturací je **nejasná budoucnost**. Respondenti se bojí usadit, jelikož nechtějí věnovat velké úsilí budování domova, ve kterém možná stráví jen krátký čas. Dostávají se tak do určitého provizoria, jenž jim není schopné navodit pocit dostatečného zázemí. Stejně jako jiní studenti, někteří z respondentů žijí na koleji, ale nemají možnost víkendového nebo prázdninového úniku. Za domov tak v některých případech považují stále své původní bydlení na Ukrajině, ale v některých případech se necítí být doma ani na jednom místě. Chybí jim tak pevně dané bezpečné místo, které by dobře znali a ve kterém by se mohli schovat před realitou. Zároveň jim společné bydlení na koleji nedává možnost být o samotě, obzvlášť pokud je jejich spolubydlící také cizinec. Nedostává se jim tak potřebného soukromí, které by mohli využít utřídění myšlenek. Domov v ČR našla respondentka, jejíž rodinná situace byla složitá a zázemí nebylo stabilní. Tato respondentka uchopila nepříznivou situaci jako výzvu a šanci splnit si svůj sen studovat v zahraničí. Respondentka si zdejšího domova váží, protože si jej sama vytvořila, má tak něco svého, na čem může dále stavět. Našla si zde také přítele, díky kterému zlepšuje své jazykové dovednosti a cítí se být součástí společnosti. To vše tvoří její „doma“, které ji usnadňuje překonávat další překážky. A3: „*I really feel comfortable here and already feel like home here because I've created it myself.*“

2.7.3 Překážky integrace ve vysokoškolském prostředí

První překážka, která se během integrace ve ukrajinských uprchlíků ve vysokoškolském prostředí objevuje, je jazyková bariéra. Ukrajinci nemají s Čechy stejný ani jazyk ani písmo, proto se uprchlíci musí učit češtinu od úplných základů. Všichni respondenti před počátkem školy docházeli na jazykový kurz, účastnili se letní školy nebo trénovali češtinu se soukromým učitelem. Pozvolný vstup do vysokoškolského prostředí skrze jazykový kurz zprostředkovaný konkrétní univerzitou byl respondenty hodnocen kladně i díky možnosti navázání kontaktů s budoucími spolužáky a možnosti procházet prvními dny společně. Ani intenzivní kurz češtiny ale jazykovou bariéru zcela neodboural a obava z ní se během prvního semestru ukázala jako odůvodněná. Ukrajinci kvůli ní cítí ve škole strach, jsou ve stresu a během výuky se aktivně nezapojují. Respondentky A3 a N4 využívají během svého

studia anglický jazyk, který obě ovládají a čeština jim tak působí menší stres než ostatním respondentům. Strach mají Ukrajinci především z mluvení, které by dle jejich názoru mohlo vést k posměškům a urážkám na jejich osobu. Během hodin zůstávají pasivní a připravují se tak o možnost pokládání otázek vyučujícím. Pokud se jim podaří bariéru prolomit, jsou na sebe pyšní a mají touhu na úspěch navázat, což je **motivuje k dalšímu učení se jazyka**. Respondentka A2 nejprve vyjádřila strach, jenž vnímala před začátkem přípravného kurzu, ale později popisuje hrdost, kterou díky nově nabitě schopnosti cítila. Strach z mluvení je také důvodem, proč 2 rozhovory probíhaly zcela v angličtině a 1 z poloviny, tuto možnost jsme respondentům nabídli, pokud vyjádřili obavy ohledně interview v češtině. **Neporozumění** v nich spíše, než strach vyvolává stres, frustraci a beznaděj. Respondent N2 popisuje své pocity z první přednášky: „*Já prostě ničemu nerozuměl. On tam říká nějaký mezní náklady, fixní náklady a já prostě ničemu nerozumím. On ještě to označuje v angličtině. A já prostě oh my god. Já mám ve své hlavě i ruštinu i ukrajinštinu, češtinu i angličtinu. Tak pro mě to bylo náročný, pamatuju si, když jsem přišel domů, já jsem zavolal mamince, já říkám „mámo, já tady nemůžu studovat, já prostě tady ničemu nerozumím.““*

V případě jazykové bariéry studentům nejvíce pomáhali chápaví vyučující, kteří jim přizpůsobovali zadání prací, dovysvětlovali jim nepochopené a v jednom případě se přednášející pokusil mluvit se studenty rusky. Ve zkuškovém období je pro ně stres z neporozumění obzvláště velký, protože mají strach, zda budou rozumět zadání písemných testů, jak obstojí na ústní zkoušce případně na prezentaci v rámci semináře. Respondentka A4 zmiňuje, že si na zadané eseje musí vyhradit velké množství času, neboť nejprve práci píše v ukrajinštině (případně v angličtině) a až poté ji s pomocí překládá do češtiny. Časovou náročnost zmiňovali také další respondenti, kteří kvůli škole nestíhají žádné jiné aktivity a přichází tak o možnost **vymanit se na krátkou chvíli z dlouhodobého stresu** pomocí jiné aktivity, než je školní příprava. Ve zkuškovém období lze pozorovat akulturační strategii integrace – multikulturalismu, protože se obě strany snaží najít cestu, jak dosáhnout společného cíle – vzdělání studentů. Například v tomto výroku vyzdvihuje respondentka N4 motivaci pracovat na svých jazykových schopnostech, aby mohla plnohodnotně pokračovat ve svém oboru: „*Tak proto jsme teď, chodíme na ty kurzy a učíme se to a snažíme se mluvit. A určitě ten jazyk je teď největší stěna mezi mnou a kulturním životem v Česku.“*

Další překážkou je odlišnost obou vzdělávacích systémů. Přestože větší část respondentů nemá zkušenost se studiem na ukrajinské vysoké školy, téměř všichni obě školství srovnávají. I bez vlastní zkušenosti se studenti v posledním ročníku předchozího vzdělávání připravovali na určitý typ přístupu, který se ale v ČR odlišuje. **Integrovat se do systému,** který jedinci není známý a od kterého nemá žádné očekávání bude jedinci trvat déle, protože nejprve se bude objevovat a až poté se začleňovat. Překvapilo mě, že respondenti A2 a V2 zmínili možnost úplatků na ukrajinských vysokých školách, které jim mohou usnadnit průběh studia. Respondentka A3 vysvětluje, proč se ukrajinské univerzity mohou zdát méně obtížné. Vzdělávací systém na Ukrajině je jiný než v ČR, střední škola trvá pouze 3 roky, bakalářské studium je čtyřleté. První ročník bakalářského studia kombinuje učivo střední i základní školy, aby si studenti mohli snáze zvyknout na nový vzdělávací systém. Po nástupu na vysokou školu v Česku tam může nastat druhý kulturní šok a těšení se na univerzitu nahrazují zmíněné pocity stresu a strachu z průběhu dalších dní. Pouze respondent N2 zmiňuje, že se zúčastnil seznamovacího kurzu, který pomáhá i českým studentům modifikovat jejich očekávání, dostat se do kontaktu se staršími studenty a vytvořit si realistickou představu o vysoké škole. Absence jakékoli zprostředkované zkušenosti nedává uprchlíkům možnost se na studium dostatečně připravit a díky tomu se rychleji integrovat.

Srovnávání se střední školou není z mého pohledu relevantní. Bez ohledu na to, v jaké zemi jedinec studuje, střední škola je místem, kde jsou žáci stále dětmi a přístup vyučujících je jiný už z principu obou zařízení. Nejkomplexnější srovnání by mohla nabídnout respondentka V4, která má magisterský titul z Ukrajinské vysoké školy: *„Pro mě to bylo jakoby spíš že ukrajinský vysoké školy jsou, ty na kterých já jsem studovala, tak bylo to jakoby trochu víc strukturovanější... a méně chaotický, než je **** (název vysoké školy) (zasmání). Není to jakoby špatně, je to prostě úplně jiný přístup. Přístup k studování v Ukrajině a v Čechách. A úplně je to jiný systém, protože když já jsem studovala, nevím, jestli je to teďka tak, možná tam byli nějaké reformy a tak, já už se tím ne, I don't follow the news or whatever. Ale ty všechny kredity, a tak jakoby já toho, já jsem neměla toho. Bylo to pro mě úplně něco jiného, nového a ne...em...neporozu.“* Tento postoj může vzejít s nestandardní situací, za které u nás ukrajinští uprchlíci na vysokou školu nastupovali. Vysoké školy upravovaly přijímací řízení, připravovaly jazykové kurzy a jednotliví pedagogové přizpůsobovali výuku Ukrajincům, což mohlo ovlivnit průběh celého procesu.

2.8 Diskuze

V této kapitole odpovím na své výzkumné otázky a porovnám výsledky této práce s opadávajícími teoretickými poznatky a výsledky jiných výzkumů.

Výzkumná otázka č.1: Jaké akulturační strategie volí uprchlíci a jaké majoritní společnost?

Na tuto otázku odpovídá především 1. téma: Integrace a separace jako dominující akulturační strategie. Nejčastěji volenou strategií byla integrace, která je uprchlíkům usnadněna díky velké vlně solidarity a otevřenosti vůči nově příchozím. Ukrajínští uprchlíci ji volí ve chvíli, kdy jsou motivováni patřit do nové kultury a jsou emočně připravení navazovat nové vztahy. Integrace probíhá pozvolným procesem, kdy si uprchlíci nejprve vytváří vazby s dalšími Ukrajinci, poté v některém případě komunikují s jinými ukrajinsky či rusky hovořícími jedinci, případně vyhledávají mezinárodní skupiny, a nakonec navazují kontakty přímo s Čechy. Integraci jako nejpoužívanější zaznamenal ve svém výzkumu také B. Ronzowski (2022), který se věnoval výzkumu akulturačních strategií ukrajinských migrantů. Dle publikace Kohllové (2023) je pro integraci klíčová podpora rodiny. Toto tvrzení potvrdit nemohu, jelikož jsem nezaznamenala, že by respondenti s větší podporou rodiny nebo ti, kteří v České republice žijí alespoň s částí rodiny, volili strategii integrace častěji než ostatní. Za zásadní považují emoční stabilitu a motivaci navazovat vztahy.

Po integraci byla volena i strategie separace. Ukrajinci se sdružují, aby mohli konverzovat ve svém rodném jazyce a s lidmi, kteří pocházejí ze stejné kultury. Díky vzniklým komunitám se mentálně přiblíží k domovu a pohybují se mezi lidmi, kteří dostatečně chápou jejich zkušenost. Strategie separace byla druhou nejčastěji používanou i ve výzkumu B. Rożnowského (2022), což opět odpovídá zjištěným výsledkům. Synowiec (2022) zmiňuje jazykovou bariéru jako jednu z hlavních překážek pro adaptaci, Molikeych (2022) hovoří o jazykové bariéře jako o největší překážce. Tyto výsledky výzkumů jsou v souladu s výsledky této práce. Adaptace má nejbliž k integraci a asimilaci, pokud jí něco brání, podporuje to separaci a marginalizaci.

Pokud srovnám Ukrajince, kteří zde studovali už před válkou, tak ti během období prvních dvou let, vyhledávali každodenní interakci častěji s dalšími Ukrajinci než s Čechy (Leontiyeva & Kopecká, 2018). Přestože lze pozorovat u většiny respondentů alespoň

náznaky integrační strategie, pro každodenní komunikaci jich stále větší část volí ukrajinské přátele a další jedince.

Každý respondent jevil známky strategie integrace nebo separace, asimilace ani marginalizace nebyly pozorovány. Asimilace nebyla volena, protože respondenti nejsou dobrovolní migranti a neměli tak možnost připravit se na příchod do nové kultury. Marginalizaci jsem vyloučila, protože jsem u nikoho nepozorovala pasivitu a demotivaci při udržování kultury nebo navazování vztahů. Ke podobnému výsledku dospěl i B. Rožnowski (2022), který považuje výskyt asimilace a marginalizace za nízký. Integraci a separaci pozorovali ve svém výzkumu nejčastěji také Safak-Ayvazoglu a Kunuroglu (2010), kteří rozlišili integraci jako strategii pro veřejnou sféru a separaci pro sféru soukromou, toto dělení nemohu potvrdit ani vyvrátit, nicméně nejčastěji volené strategie se shodují. Výsledky této práce jsou ale v rozporu s výzkum Y. Zhuk (2023), podle nějž uprchlíci na rozdíl od dobrovolných migrantů proces akulturace nezahajují, jelikož situaci vnímají jako dočasnou. Respondenti sice situaci za dočasnou skutečně považují, ale proces akulturace u nich probíhal, přestože každý z respondentů se nacházel v jiné jeho fázi.

Strategie majoritní společnosti byly multikulturalismus, segregace a vyloučení. Strategie segregace a vyloučení byly popisovány zejména jako diskriminační či útočné chování, které dle studie Wypycha a Bilewicze (2024) zvyšuje akulturační stres. Respondenti, kteří se s takovou formou chování setkali skutečně vykazovali zvýšenou tenzi a strach a snažili se skrývat svůj původ. Uprchlíci ve výzkumu J. Earnesta a kol. (2010) pocítovali segregaci a vyloučení ze strany univerzity. České vysoké školy naopak vyznávaly strategii multikulturalismu, což také studenti potvrdili během rozhovorů.

Výzkumná otázka č.2: Jak probíhá integrace uprchlíků v českém vysokoškolském prostředí?

S touto otázkou koresponduje téma Překážky integrace ve vysokoškolském prostředí, jenž kromě překážek zmiňuje i kladné aspekty vzdělávání, které doplňují kontext tématu. Akulturace uprchlíků v českém vysokoškolském prostředí začala velmi kladně hodnocenými jazykovými kurzy. Earnest a kol. (2010) vnímá čas strávený ve vzdělávacím systému hostitelské země jako velmi přínosný a nápomocný během samotného studia na univerzitě. Zde nemohu srovnat respondenty, kteří kurz absolvovali a neabsolvovali, protože

všichni prošli formou výuky českého jazyka před studiem. Ti, kteří měli kurz zprostředkovaný univerzitou, kam posléze nastoupili, vnímali výhodu předem získaných sociálních vazeb.

Při nástupu na vysokou školu se dostala do popředí jazyková bariéra, se kterou studenti stále bojují a vnímají ji jako velkou hrozbu v přicházejícím zkouškovém období. Jazykovou bariéru jako překážku při výuce zmiňuje Earnest a kol. (2010), nedostatečné znalosti angličtiny zapříčinili, že uprchlíci byli během hodin pasivní. Respondenti této práce uváděli, že se během hodin pedagogů na nic neptají a mají strach, že jim bude položena otázka. Výsledky se shodují také s výzkumem Safak-Ayvazoglu a Kunurogli (2021), ve kterém si uprchlíci stěžovali na nemožnost dobře se v nové řeči vyjádřit, respondenti této práce rovněž zmiňovali potíže především s mluvením. Jazyková bariéra se pojí i se studií Korbanové a Schulzenko (2022), které zmiňují, že se uprchlíci učí novým komunikačním rolím. S jazykovou bariérou pomáhali studentům v první řadě pedagogové, kteří modifikovali a individuálně jim vysvětlovali zadání prací.

Český vzdělávací systém je odlišný od toho ukrajinského, bakalářské studium v Česku je o rok kratší a tempo je tudíž rychlejší, což může vzbuzovat pocit větší náročnosti školy. Uprchlíci v Austrálii z výzkumu Earnesta a kol. (2010) se na počátku studia cítili přehlčení a nepřipraveni na studium, jelikož neměli stejné znalosti a kulturně-historický kontext jako jejich spolužáci. Podobné pocity prožívali také respondenti této práce, kteří měli oproti českým studentům kratší středoškolské studium, jehož konec byl navíc poznamenán válečným konfliktem. Studenti v obou zemích zažili a zažívají kratší variantu studia, proto se dostávají do nevýhody, musí si individuálně doplňovat znalosti a studium subjektivně vnímají jako náročné.

Výzkumná otázka č.3: Vnímají uprchlíci Českou republiku jako svůj domov?

Odpověď na tuto otázku nejvíce přibližuje téma (Ne)existence domova. Nelze jednoznačně říci, že respondenti vnímají Českou republiku jako svůj domov, ale jsou mezi nimi tací, kteří se tomu přibližují. Nejužitečnější akulturační strategií pro přetransformování domova je integrace. Touha po pocitu sounáležitosti, aniž by jedinci přišli o spojení s původní kulturou se ukázala jako důležitá pro připravenost na konstrukci domova, který tak uprchlíci budou

opravdu vnímat (Nicolais a kol., 2021). Integrace je spojena s motivací začlenit se a najít si své místo v nové zemi, což podněcuje k vybudování i místa fyzického.

Jiní se necítí být doma ani v jedné zemi, což může být důsledkem konceptu nejednoznačné ztráty (Boss, 2002), kdy jedinec fyzicky o původní domov přišel, ale psychicky je s ním stále spjatý, jedinci se od místa nemohou odpoutat a začít si budovat nové zázemí. Jejich domov se tak nachází na svou místech, ale ani jeden z nich nemohou považovat za plnohodnotný. Jejich pojetí domova odpovídá výzkumu Bunn a kol. (2023).

Třetí skupina respondentů stále vnímá Ukrajinu jako svůj domov a pobyt v České republice vnímají jako dočasný, tento výsledek je v souladu se studií Synowiec (2022), který jako důvod udává nedostatek času během přípravy na migraci, což má vliv na efektivitu integrace.

Pro všechny tři skupiny je opuštění Ukrajiny silné téma, spojeno s negativními emocemi, steskem po domově a obavami o rodinu. Obdobné pocity popisovali i syrští uprchlíci ve výzkumu Safak-Ayvazoglu & Kunuroglu (2021), pro které byly tyto pocity hlavním zdrojem psychické nepohody. Respondenti této práce vnímali jako nejvíce stresující překážky spojené se studiem, ale pocit bezmoci a strach o rodinné příslušníky rovněž zmiňovali jako stresor.

2.9 Limity a reflexe výzkumu

Respondenti této práce jsou v podobném věku i životním období, ve kterém se nacházím i já. Během rozhovoru tak panovala přátelská atmosféra, díky čemuž se mi respondenti zdáli více uvolnění a otevření. O válečné situaci na Ukrajině a osudech uprchlíků už jsem předem měla povědomí z médií. Během rozhovoru, analýzy a interpretace jsem se snažila oprostit od předchozích informací a soustředit se pouze na data z výzkumu, ale mé znalosti mohly mít vliv na výzkum.

Během přípravy výzkumu se objevil limit ve formě nedostatku zdrojů, které by přibližovali aktuální situace na vhodném výzkumné vzorku. Válečný konflikt na Ukrajině začal před dvěma lety (v únoru 2022) a většina respondentů nastoupila na vysokou školu až v akademickém roce 2023/2024, výzkumy ukrajinských uprchlíků na českých vysokých školách jsou tak v úplném počátku. Další výzkumy zkušenosti migrantů se zaměřují především na dobrovolné migranty, jejichž perspektiva se může lišit.

Dalším limitem byl nábor respondentů. Připravené letáčky jsme začaly rozesílat v září a první rozhovor byl realizován až v listopadu, protože do té doby se nám nepřihlásil jediný respondent. Jako neúčinnější se ukázalo oslovování přes známé a dále metoda snowball. Všechny rozhovory jsme měly nasbírané teprve v únoru 2024, přestože původním cílem byl prosinec 2023. Některé rozhovory probíhaly před zkouškovým obdobím, další během něj a některé i po něm, což mohlo ovlivnit rozpoložení i odpovědi respondentů. Dva celé rozhovory a jeden částečně byly realizovány v anglickém jazyce. Ukázalo se, že respondenti, kteří si vybrali angličtinu si byli v jazyce jistější než respondenti, se kterými jsme vedly rozhovor v češtině. V získaných datech je tak rozdíl především ve snazším vyjadřování se u anglicky realizovaných rozhovorů.

Díky možnosti pracovat v rámci tříčlenného jsem měla k dispozici více dat, což považuji za výhodu, ale má to i své limity. Součástí rozhovoru byly i otázky stěžejní pro další výzkumy, a přestože jsme s kolegyněmi procházely společně přípravu na rozhovor, tak jsem se během pokládání svých otázek cítila sebejistější a vytvářela jsem si snáz podotázky na základě odpovědí respondentů. S mými daty se mi během analýzy také lépe pracovalo, protože jsem měla možnost respondenta osobně poznat a znala jsem přesný kontext rozhovoru, který jsme si s kolegyněmi snažily co nejvíce přiblížit.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zmapovat akulturační strategie ukrajinských uprchlíků ve vysokoškolském prostředí i mimo něj. Důraz byl kladen na rozvinutost integrace Ukrajinců v české společnosti.

Teoretická část poskytla klíčová východiska pro část empirickou. Základem byla teorie akulturace J. W. Berryho (2002) a představení jednotlivých akulturačních strategií: integrace, asimilace, separace a marginalizace, v případě majoritní společnosti se jedná o multikulturalismus, *melting pot* neboli vstřebávání, segregace a vyloučení (Berry, 2002). Důležitým pojmem je také kulturní šok (Oberg, 1960), později známý jako akulturační stres (Berry, 1970). Stěžejní je především kapitola věnovaná migrantům a zejména mladým migrantům, kteří přichází bez doprovodu (Kohllová, 2023) a kapitola věnovaná specifickým ukrajinských uprchlíků na českých vysokých školách. Rozdílný přístup k akulturačním strategiím dobrovolných migrantů a uprchlíků (Y. Zhuk, 2023), jazyková bariéra a další překážky jako zdroj akulturačního stresu (Synowiec, 2022), zkušenost uprchlíků na vysokých školách (Earnest a kol., 2010) a domov jako nejednoznačná ztráta (Boss, 2022; Bunn, 2022) jsou hlavními podklady pro empirickou část práce.

Empirická část dokumentuje průběh vlastního výzkumu od stanovení výzkumného cíle a otázek, přes výběr výzkumného vzorku a metodu sběru dat. Analýza a interpretace dat proběhla za pomoci tematicky reflexivní analýzy.

Přestože jsou všechny akulturační strategie ještě v počátečních fázích, jako nejčastěji volená strategie vyplývá z výsledků integrace. Navazování nových vztahů s cílem zapadnout do společnosti a získat tak pocit sounáležitost je pro respondenty motivující. Nezapomínají ale během procesu na svou původní kulturu a udržují i dříve vzniklé vazby. Často volená je také separace, strategie se mohou i prolínat a mohou být voleny podle kontextu situace. V některých situacích a pro některé uprchlíky je udržení kultury a původu důležitější než zapadnout do společnosti. Integraci napomáhá multikulturalismus, jakožto dominantní strategie hostitelské kultury. Separaci zvyšuje segregace a vyloučení, které se projevují útočným a diskriminujícím chováním.

Hlavní překážkou integrace je jazyková bariéra. Ta uprchlíkům znesnadňuje především studium, kde mají strach u mluvení a z neporozumění. Setkávají se s ní ale i v dalších oblastech života. Náročnost studia zvyšuje také odlišnost českého a ukrajinského vzdělávání. Kvůli tříletému středoškolskému studiu, navíc ovlivněnému válečným konfliktem, mohou mít ukrajinští studenti menší znalosti. To je společně s porovnáváním s českými spolužáky a jazykovou bariérou důvodem akulturačního stresu v akademickém prostředí.

Integraci a ostatní akulturační strategie jsou zpomaleny špatnou uchopitelností situace uprchlíků, kteří jsou zmateni, zda se mají v České republice začít usazovat nebo mají situace vnímat jako dočasnou. První skupina uprchlíků si v Česku buduje svůj domov, pro další je domovem jen Ukrajina a třetí stojí mezi oběma variantami. Toto provizorium způsobuje stres, který zvyšuje také stesk po domově a obavy o rodinu, která zůstala na Ukrajině.

Výsledky tohoto výzkumu nejsou zobecnitelné na všechny uprchlíky na vysokých školách, ale poukazují na problémy, se kterými se studenti potýkají a zvyšují povědomí o této často přehlížené skupině. Akulturační strategie uprchlíků ovlivňují celou společnost a výsledky této práce lze použít pro další výzkumy na dané téma.

Seznam použitých informačních zdrojů

- Almari, B. (2018). The role of social media in intercultural adaptation: A review of the literature. *English Language Teaching*, 11(12), 77. <http://dx.doi.org/10.5539/elt.v11n12p77>
- Berry, J. W. (2002). *Cross-cultural psychology: Research and applications*. Cambridge: Cambridge University press
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). *Immigrant Youth in Cultural Transition*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Boss, P. G. (2002). Ambiguous loss: Working with families of the missing. *Family process*, 41(1), 14-17. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2002.40102000014.x>.
- Braun, V., & Clarke, V. (2013). *Successful qualitative research: A practical guide for beginners*. Sage.
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. Sage.
- Bunn, M., Samuels, G., & Higson-Smith, C. Ambiguous loss of home: Syrian refugees and the process of losing and remaking home. *Wellbeing, Space and Society*, 4. <https://doi.org/10.1016/j.wss.2023.100136>
- Byelikova, Y. (2024). Challenges of Ukrainian refugees in Germany: Resources for Women's empowerment. *Migration & Diversity*, 3(1), 51–69. <http://dx.doi.org/10.33182/md.v3i1.3221>
- České vysoké učení technické v Praze (2024, 5. dubna). *Informace ČVUT k situaci na Ukrajině*. <https://www.cvut.cz/informace-cvut-k-situaci-na-ukrajine>
- Český statistický úřad (2023, 15. prosince). *Data – počet cizinců*. https://csu.gov.cz/4-ciz_pocet_cizincu
- Člověk v tísni (2024, 15. dubna). *Uprchlíci v číslech, jaká jsou nezkršená fakta?*. <https://www.clovekvtsni.cz/migracni-statistiky-4518gp>
- Daiute, C., Surian, A., & Tarchi, Ch. (2018). *Developing intercultural sensitivity in study abroad programs*. *Beyond*, 72–90.

Earnest, J., Joyce, A., de Mori, G., & Silvagni, G. (2010). Are universities responding for the needs of students from refugee backgrounds?. *Australian journal od education*, 54(2), 155–174. <https://doi.org/10.1177/000494411005400204>

Jirka, L., & Leontiyeva, Y. (2022). Transnationalism, integration and identification: A discussion of the variability and dynamics of social processes through the example of student migration from Ukraine to Czech Republic. *Czech Sociological Review*, 58(1), 29–51. <http://dx.doi.org/10.13060/csr.2022.009>

Khollová, P. (2023). *Potřeby nezletilých a mladých dospělých bez doprovodu z Ukrajiny v ČR*. Organizace pro pomoc uprchlíkům.

Kim, Y. Y. (2001). *Becoming Intercultural: An integrative theory of communication and cross-cultural adaptation*. Sage.

Korobanova, O., & Schulzenko, N. (2022). Psychology of home and Ukrainian migrants‘ socio-psychological adaptation abroad. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 2(28). [https://doi.org/10.33120/ssspj.vi50\(53\).604](https://doi.org/10.33120/ssspj.vi50(53).604)

Koser, K. (2007). *International migration: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Leontiyeva, Y., & Kopecká, L. (2018). *Migrace ukrajinských studentů do České republiky: perspektivy lidského kapitálu*. Asociace pro mezinárodní otázky.

Maehler, D. B., Pöttschke, S., Ramos, H., Pritchard, P., & Fleckenstein, J. (2021). Studeies on the acculturation of young refugees in the educational domain: A scoping review of research and methods. *Adolescent research review*, 6(1), 15–31. <https://doi.org/10.1007/s40894-019-00129-7>

Matysová, K. (2014). Akulturace imigrantů v České republice. *Acta Oeconomica Pragensia*, 20(5), 24–35. <https://doi.org/10.18267/j.aop.378>

Ministerstvo vnitra České republiky (2024, 6. dubna). *Slovníček pojmů*. <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/slovnicek-pojmu.aspx>

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Grada.

- Molikevych, R. (2022). Ukrainian forced migrants in the Czech Republic: Situation and living conditions, 891–891. <http://dx.doi.org/10.35603/sws.iscss.2022/s12.105>
- MŠMT (2024, 16. března). *Statistika výkonových ukazatelů veřejných a soukromých vysokých škol ČR*. <https://statis.msmt.cz/statistikyvs/vykonyVS1.aspx>
- MŠMT (2024, 10. dubna). *Česká republika už dva roky pomáhá ukrajinským dětem*. <https://msmt.gov.cz/ministerstvo/novinar/ceska-republika-uz-dva-roky-pomaha-ukrajinskym-detem>
- Národní pedagogický institut České republiky (2024, 20. března). *Základní informace ke vzdělávacímu systému Ukrajiny*. <https://ukrajina.npi.cz/blog/zakladni-informace-ke-vzdelavacimu-systemu-ukrajiny>
- Nicolais, C., Perry, J. M., Modesati, C., Talamo, A., & Nicolais, G. (2021). At home: Attachment and identity in an Italian refugee sample. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16). <https://doi.org/10.3390%2Fijerph18168273>
- Průcha, J. (2010). *Interkulturní psychologie*. Portál.
- Renner, W. (2011). *Sponsorships for refugees and asylum seekers. A research report on social support as a moderator of acculturative stress: Theoretical assumptions, results, and recommendations*. Studia.
- Rożnowski, B. (2023). Acculturation strategies of Ukrainian students studying in Poland and their well-being. *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration*, 28(2), 41–66. <http://dx.doi.org/10.18290/pepsi-2022-0007>
- Safak-Ayvazoglu, A., & Kunuroglu, F. (2021). Acculturation experiences and psychological well-being of Syrian refugees attending universities in Turkey: A qualitative study. *Journal of Diversity in Higher Education*, 14(1), 96–109. <https://doi.org/10.1037/dhe0000148>.
- Sam, D. L., & Berry, J. W. (2006). *The Cambridge handbook of acculturation psychology*. Cambridge University Press.

Synowiec, A. (2022). Barriers of cultural adaptation in the context of the influx of Ukrainian war refugees to Poland. *Scientific papers of Silesian University of Technology Organization and Management*, 2022(165), 371–81. <http://dx.doi.org/10.29119/1641-3466.2022.165.26>

Šišková, T. (2001). *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Portál

Šmutzer, M., Babková, T., Brhlík, I., Burešová, M., Hybnerová, E., Jankotová, S., Kalousková, M., Lacina, O., Nováková, L., Pečková, N., Sargeant, A., Šottová, B., & Uhl, M. (2024). *Studium a život v Česku pohledem zahraničních studentů II: Zpráva z výzkumu na českých vysokých školách 2024*. Dům zahraniční spolupráce.

UNHCR. (2024). *Uprchlíci z Ukrajiny zaznamenání podle zemí*. Provozní datový portál. <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>

UNHCR. (2024). *Ukraine Situation*. <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/ukraine-situation>

Univerzita Pardubice (2024, 5. dubna). *Pro Ukrajinu*. <https://www.upce.cz/pomahame-ukrajine>

Vysoké učení technické v Brně (2024, 5. dubna). *Help related to the conflict at Ukraine*. https://www.vut.cz/ukrajina/applicants?_gl=1*jqpl96*_ga*MTUxOTUwMDU4Ny4xNzEyNDU0NDI1*_ga_VNSSBL8Y5R*MTcxMjQ4Njc2MC4yLjEuMTcxMjQ4NjgzOS4wLjAuMA..&aid_redir=1#_ga=2.99827486.1833498062.1712454428-1519500587.1712454425

Ward, C. (1996). Acculturation. In D. Landis & R. S. Bhagat (Eds), *Handbook of intercultural training*. Sage.

World Health Organization. (2023). *Mental health of refugees and migrants: risk and protective factors and access to care*. World Health Organization.

Wypych, M., & Bilewicz, M. (2024). Psychological toll of hate speech: The role of acculturation stress in the effects of exposure to ethnic slurs on mental health among Ukrainian immigrants in Poland. *Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology*, 30(1), 35–44. <https://doi.org/10.1037/cdp0000522>

Zhuk, Y., Bilan, S., Brycz, M., & Brycz, H. (2023). Economic status, emigration, and life satisfaction: Strategies of acculturation among Belarusian and Ukrainian migrants in Poland before and during war, 16(4), 321–332. <http://dx.doi.org/10.14254/2071-789X.2023/16-4/16>

Seznam příloh

Příloha 1 – Informovaný souhlas

Příloha 2 – Osnova otázek

Příloha 3 – Rozhovor s respondentkou A4